

"OLE SINÄ VAIKKA ÄITI JA MÄÄ LAPSI"

**Päiväkoti-ikäisten lasten esittämät näkemykset perheestä
leikeissä ja keskusteluissa**

Marianne Kausiala

Varhaiskasvatustieteen
pro gradu -tutkielma
Kevätlukukausi 2016
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

Tiivistelmä. Kausiala, Marianne. 2016. "OLE SINÄ VAIKKA ÄITI JA MÄÄ LAPSI". Päiväkoti-ikäisten lasten esittämät näkemykset perheestä leikeissä ja keskusteluissa. Varhaiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. 68 sivua + liitteet.

Länsimaiset perheet elävät tällä hetkellä muutoksen aikaa. Viimeisten vuosikymmenten aikana perhemuodot ja käsitykset perheestä ovat moninaistuneet. Perinteisen ydinperheen rinnalle on muodostunut suuri joukko erilaisia perhemuotoja, joita myös rakentuu jatkuvasti lisää. Perhe tutkimuskohteena on siis ajankohtainen ja tärkeä. Perhettä onkin tutkittu paljon eri näkökulmista yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskuntien tasolla, mutta tutkimusta pienten lasten näkökulmasta löytyy hyvin vähän.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata päiväkotikäisten lasten näkemyksiä perheestä. Tutkimuksessa selvitettiin, miten lapset määrittelevät perheen, keitä he mieltävät kuuluvan perheeseen ja millaisia rooleja perheenjäsenillä on lasten näkökulmasta. Tutkimuksessa etsittiin vastauksia myös siihen, miten perhe näyttäytyy lasten leikeissä. Tutkimuksen tavoitteena oli tuoda lasten näkökulmaa esille ja siten monipuolistaa ymmärrystä perheestä.

Tutkimuksen kohderyhmänä olivat 2–6-vuotiaat lapset kahdesta yksityisestä päiväkodista. Tutkimus toteutettiin laadullisella tutkimusotteella, mikä näkyi sekä aineistonkeruussa että aineiston analyysissä. Aineisto kerättiin monimetodisesti sekä haastatteleamalla lapsia keskustelunomaisesti ryhmissä että havainnoimalla heidän leikkejään päiväkodin vapaan leikin aikana. Haastattelujen tukena hyödynnettiin lasten perhepiirroksia, jotka lapset piirsivät haastattelun aikana. Ryhmähaastatteluihin osallistui yhteensä 18 lasta, 2–3 lasta kerrallaan.

Tutkimus osoitti lapsilla olevan monipuolisia ja vaihteleviakin näkemyksiä perheestä. Lapset mielsivät perheenjäsenikseen ydinperheen jäseniä, lemmikkieläimiä sekä muita läheisiä, kuten isovanhempia tai vanhempien uusia puolisoita. Perheeseen kuulumista määrittivät yhteinen koti sekä biologinen ja emotionaalinen suhde perheenjäsenten välillä. Lasten vanhemmille muodostui aineiston pohjalta kahdeksan erilaista roolia perheessä: huolehtija, hemmottelija, leikkikaveri, sadunlukija, avunantaja, harrastaja, rajojen asettaja ja työntekijä. Lapset itse puolestaan olivat leikkijöitä, pelaajia, apulaisia, sääntöjen noudattajia ja hauskuuttajia. Sisaruksia kuvattiin leikkikavereina, kiusantekijöinä, hoivan kohteina ja erityisoikeuksien saajina. Perhe näkyi lasten leikeissä erityisesti kotileikissä, jossa rooleina oli useimmiten äiti ja lapsi. Toisinaan leikissä saattoi olla mukana myös isosisko, vauva, isä ja koira. Kotileikissä lapset käsitelivät muun muassa perheen arjen askareita, kodin sääntöjä, työssä ja kaupassa käymistä, matkustamista sekä lasten päivähoitoon viemistä.

Lapset esittivät näkemyksiään perheestä viitaten omaan perheeseensä, mutta olivat myös tietoisia muunkinlaisista perhemuodoista ja -käsityksistä. Perhe näyttäytyi lapsille merkityksellisenä ja tärkeänä. Yhteistä aikaa perheen kesken arvostettiin ja sitä myös toivottiin enemmän. Lapset toivoivat etenkin, että vanhemmat leikkisivät heidän kanssaan nykyistä enemmän. Tutkimus tuo perheille sekä lasten ja perheiden kanssa työskenteleville uusia näkökulmia perheestä, joiden avulla voidaan ymmärtää paremmin paitsi lapsen sisäistä maailmaa myös kasvattaa omaa ymmärrystä ja tietämystä lasten perhettä koskevista näkemyksistä.

Asiasanat: perhe, lapset, perhekäsitys, kotileikki, lapsen näkökulma

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	NÄKÖKULMIA PERHEESEEN	7
	2.1 Perheen määritelmiä.....	7
	2.2 Perheen sisäiset roolit, suhteet ja vastualueet	9
3	PERHE MUUTOKSESSA	15
	3.1 Perhettä koskevat arvot ja asenteet	15
	3.2 Perheiden monimuotoisuus	16
	3.3 Vanhemmuuden ja perhe-elämän muutokset	18
	3.4 Perhe ja media	21
4	PERHE LAPSEN NÄKÖKULMASTA	23
	4.1 Lasten käsityksiä perheestä	23
	4.2 Perhe lasten leikeissä	26
5	TUTKIMUKSEN ETENEMINEN	29
	5.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	29
	5.2 Laadullinen tutkimusote.....	29
	5.3 Tutkimuksen kohderyhmä ja aineiston keruu	30
	5.3.1 Lasten ryhmähaastattelut.....	30
	5.3.2 Havainnointi	34
	5.3.3 Toissijainen aineisto	35
	5.4 Aineiston analyysi sisällönanalyysin keinoin.....	36
6	LASTEN NÄKEMYKSIÄ PERHEESTÄ	39
	6.1 Perheeseen kuuluminen.....	39
	6.1.1 Perheenjäsenet	39
	6.1.2 Perustelut perheenjäsenyydelle	41

6.2	Perheenjäsenten roolit ja tehtävät.....	43
6.2.1	Äiti ja isä	43
6.2.2	Lapset	45
6.2.3	Muut perheenjäsenet	48
6.2.4	Yhdessä tekeminen	48
6.3	Perheen ilmeneminen kotileikeissä	50
7	POHDINTA.....	53
7.1	Tutkimustulosten tarkastelu	53
7.2	Tutkimuksen arviointi.....	57
7.2.1	Tutkimuksen luotettavuus.....	57
7.2.2	Tutkimuksen eettisyys.....	60
7.3	Jatkotutkimusmahdollisuudet	62
	LÄHTEET	64
	LIITTEET.....	69
	Liite 1. Tutkimuslupalomake päiväkodin henkilökunnalle.....	69
	Liite 2. Tutkimuslupalomake lasten vanhemmille	71
	Liite 3. Haastatteluteemoja	73
	Liite 4. Esimerkki käsitteiden muodostumisesta.....	74

1 JOHDANTO

Haastattelija: Mistäs sen tietää, kuka kuuluu perheeseen?

Seela 6v: Siitä, ketkä on syntyny ja ketkä tuntee.

Aava 6v: Kyllähän sen erottaa ihan äänneistä ja näkee pituudestakin.

Perhe on monitasoinen ja monimuotoinen ilmiö, joka käsitetään eri tavoilla eri kulttuureissa ja yhteisöissä. Myös jokaisella yksilöllä on oma käsityksensä perheestä. Kaikki nämä käsitykset muuttuvat eri elämänvaiheissa ja -tilanteissa. Perhe on muuttunut paljon lähihistorian aikana muun muassa perheiden monimuotoistumisen myötä ja voidaankin sanoa, että perhe elää tällä hetkellä muutoksen aikaa (ks. esim. James & James 2007; Ribbens McCarthy & Edwards 2011). Ydinperheen rinnalle on muodostunut suuri joukko erilaisia perhemuotoja, joita myös rakentuu jatkuvasti lisää.

Perheen käsitettä on vaikeaa, jopa mahdotonta, yksiselitteisesti määritellä (ks. esim. Hansson 2011a; James & James 2008). Sen sijaan, että tutkittaisiin, mitä perheellä tarkoitetaan, olisi mielekkäämpää tutkia, mitä kaikkea perhe voi olla ja mitä se kenellekin merkitsee. Perhettä onkin tutkittu paljon eri näkökulmista yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskuntien tasolla. Perhetutkimus yksilöiden näkökulmasta on kuitenkin keskittynyt lähinnä lasten vanhempien ja muiden aikuisien näkökulmaan ja etenkin päiväkotikäisten käsityksiä koskevia tutkimuksia löytyy niin ulkomaisista kuin kotimaisistakin tietokannoista hyvin vähän. Yksi keskeisistä lasten perhekäsityksiä koskevistä suomalaisista tutkimuksista on Ritala-Koskisen (2001a) tutkimus, jossa hän selvitti uusperheissä elävien 6–16-vuotiaiden lasten perhekäsityksiä.

Lapsilla on yhtä tärkeä rooli perheessä kuin muillakin perheenjäsenillä, joten on ensiarvoisen tärkeää saada tietoa perheestä myös heiltä. Uskon, että lasten näkemysten esille tuominen tuo uusia ja merkittäviä näkökulmia muun muassa lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. Ritala-Koskinen (2001a, 54) korostaa, että lasten näkökulma perheestä antaa mahdollisuuden ymmärtää moni-

puolisemmin perhettä, mitä perhe merkitsee, millaista vanhemmuutta ja muita rooleja perheessä on ja ennen kaikkea miten lapsi kokee oman roolinsa perheessä.

Tässä tutkimuksessa selvitän pienten lasten antamia merkityksiä perheelle. Tutkin haastattelujen ja leikin kautta sitä, miten lapset ymmärtävät perheen, keitä he mieltävät kuuluvan omaan perheeseensä ja millaisena he kokevat oman roolinsa perheessä. Koska leikki on lapselle ominainen tapa toimia ja käsitellä elämäänsä ja kokemuksiaan, selvitän myös, millaisessa roolissa perhe näyttäytyy lasten leikeissä.

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys jakautuu kolmeen päälukuun. Ensimmäisessä luvussa paneudun siihen, miten perhettä määritellään ja millaisia suhteita, rooleja ja vastuualueita perheen sisällä on. Toisessa luvussa käsitelen perheen ja perhe-elämän muutoksia viimeisten vuosikymmenten aikana. Kolmas luku käsittelee perhettä lapsen näkökulmasta. Tarkastelen siinä muun muassa aikaisempaa tutkimustietoa siitä, mitä perhe merkitsee lapselle ja myös, miten perhe näyttäytyy lasten leikeissä.

2 NÄKÖKULMIA PERHEESEEN

Hanssonin (2011a) mukaan käsite ”perhe” on alun perin lähtöisin latinankielisestä sanasta ”familia”, jolla tarkoitettiin kotitaloutta. Tähän kotitalouteen sisältyi talon isäntä perheineen sekä palvelusväki. Nykyisin perheellä viitataan suhteisiin, joissa ihmiset elävät yhdessä saman katon alla, tai laajempaan ihmisten yhteisöön - verkostoon, jonka jäsenet eivät välttämättä asu yhdessä. Perhettä käsiteltäessä tutkijat keskittyvät kahteen avainasiaan: perheen muotoon ja perheen merkitykseen. Perhemuodolla viitataan perheen rakenteeseen, eli perheenjäseniin ja siihen, millaista vuorovaikutusta heidän välillään on. Merkityksellä taas viitataan niihin vastuualueisiin, joita perheellä on yhteiskunnallisesti ja yksilöllisesti perheenjäseninä. (Hansson 2011a, 11–12.)

2.1 Perheen määritelmiä

Perhe määriteltiin pitkään avioliiton kautta sekä arkipuheessa että virallisissa määritelmissä. Vasta 1990-luvulla perhemuotojen lisääntyessä alettiin korostaa sitä, että perheen määritelmän tulisi olla laajempi ja sallivampi. Tällöin perheen käsitettä laajennettiin siten, että perheen voi muodostaa miehet ja naiset avioliitosta tai lapsista huolimatta. Perheen määritelmä muuttui myös virallisissa asiakirjoissa. (Hansson 2011a, 16–17.)

Perhe on ainoa sosiaalinen instituutio, joka on muodostunut kaikissa yhteiskunnissa. Perheen merkitykset ja määritelmät kuitenkin muuttuvat jatkuvasti yhteiskunnallisten ja kulttuuristen rakenteiden ja arvojen muutosten myötä. Esimerkiksi länsimaisissa kulttuureissa perhe on määritelty perinteisesti naimisissa olevan pariskunnan ja heidän lastensa muodostamana ryhmänä, joilla on yhteinen koti (Hansson 2011a, 11). Yhteiskunnallisten muutosten myötä tämänkin käsityksen ympärille on laajentunut monia muita näkemyksiä perheestä. Yhtä tärkeää on kuitenkin muistaa, että yhteiskunnallisten ja kulttuuristen arvo-

jen määrittäessä perhettä, myös jokainen yksilö käsittää perheen omalla tavallaan. (Finch 2007, 67–68; Jallinoja 1994, 9–13.)

Vuonna 2007 tehdyn perhebarometrin (Paajanen 2007, 23–26) mukaan perhe merkitsee suomalaisille usein läheisyyttä, vastuuta muista ihmisistä, yhdessä olemista ja henkistä tukea. Lisäksi perhe merkitsee nykyään suojaa, kuulumista johonkin, järjestystä elämässä ja perinteitä. Elämäntilanne on yksi merkittävä tekijä määriteltäessä sitä, kuka kuuluu perheeseen. Useimmat perhebarometriin osallistuneet määrittelivät perheenjäsenikseen ydinperheen jäsenet, kuten puolison tai lapset. Perheenjäseniksi laskettiin myös oman synnyinperheen jäsenet, kuten sisarukset ja vanhemmat. Myös omat jo kotoa pois muuttaneet lapset laskettiin usein perheenjäseniksi. Joissain vastauksissa myös lemmikkieläimet nähtiin perheenjäseninä. Perheeseen kuuluvia henkilöitä perusteltiin ensisijaisesti läheisen biologisen sukulaisuuden kautta. Muita määrittäviä tekijöitä olivat vahva tunneside, yhteinen asuminen ja aktiivinen huolenpito. Näin ollen tunnesiteiden lisäksi biologisuus ja toisaalta yhdessä oleminen määrittävät perhettä. (Paajanen 2007, 35.)

Tällä hetkellä Suomen virallisen tilastokeskuksen määritelmän mukaan perheelä tarkoitetaan yhdessä asuvaa avio- tai avoliitossa olevaa tai parisuhteensa rekisteröinyttä pariskuntaa ja heidän lapsiaan. Perheeksi lasketaan myös jompikumpi vanhemmista lapsineen tai parisuhteensa rekisteröineet puoliset, joilla ei ole lapsia. Tilastokeskus on erikseen määritellyt lapsiperheen, jolla tarkoitetaan perheitä, joissa kotona asuu vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi. (SVT 2013.)

Huolimatta muutoksista, joita useissa yhteiskunnissa on tapahtunut vaikuttaen merkittävästi perhemuotoihin ja -rooleihin, perheen instituutio on säilyttänyt sosiaalisesti tärkeän asemansa. Näiden muutoksien myötä on kuitenkin tullut yhä haastavammaksi löytää yleispäteviä ja hyväksyttäviä määritelmiä perheelle. (Hansson 2011a, 11; James & James 2008, 58.)

2.2 Perheen sisäiset roolit, suhteet ja vastualueet

Perheen sisällä vallitsee monia erilaisia ihmissuhteita, rooleja ja vastualueita, jotka kaikki vaikuttavat perheen sisäiseen dynamiikkaan. Jo ydinperheen väliset suhteet voidaan karkeasti jakaa kahdeksaan eri tyyppiin, joita ovat mies-vaimo, isä-poika, isä-tytär, äiti-poika, äiti-tytär, veli-veli, sisko-sisko ja veli-sisko. Perhemuodosta riippuen suhteiden määrä voi olla moninkertainen. (Raittila & Sutinen 2008, 14.)

Perhesuhteet voidaan jakaa biologisiin, juridisiin, sosiaalisiin ja psykologisiin ulottuvuuksiin. Biologisella ulottuvuudella viitataan lapsen biologisiin vanhempiin, lapsen synnyttäjään ja siittäjään. Biologista vanhemmuutta on kulttuurissamme pidetty pitkään ”oikeana vanhemmuutena”. Biologinen vanhempi ei kuitenkaan ole aina tiedossa, varsinkaan isän osalta. Viimeisten vuosikymmenten aikana biologisuuden määrittelyyn on tullut myös uusia haasteita avusteisten lisääntymismenetelmien kehittyessä. (Ritala-Koskinen 2001a, 55.) Biologiseen lapsi-vanhempi-suhteeseen liittyy hyvin vahvasti vanhempana olon oikeudet ja velvollisuudet.

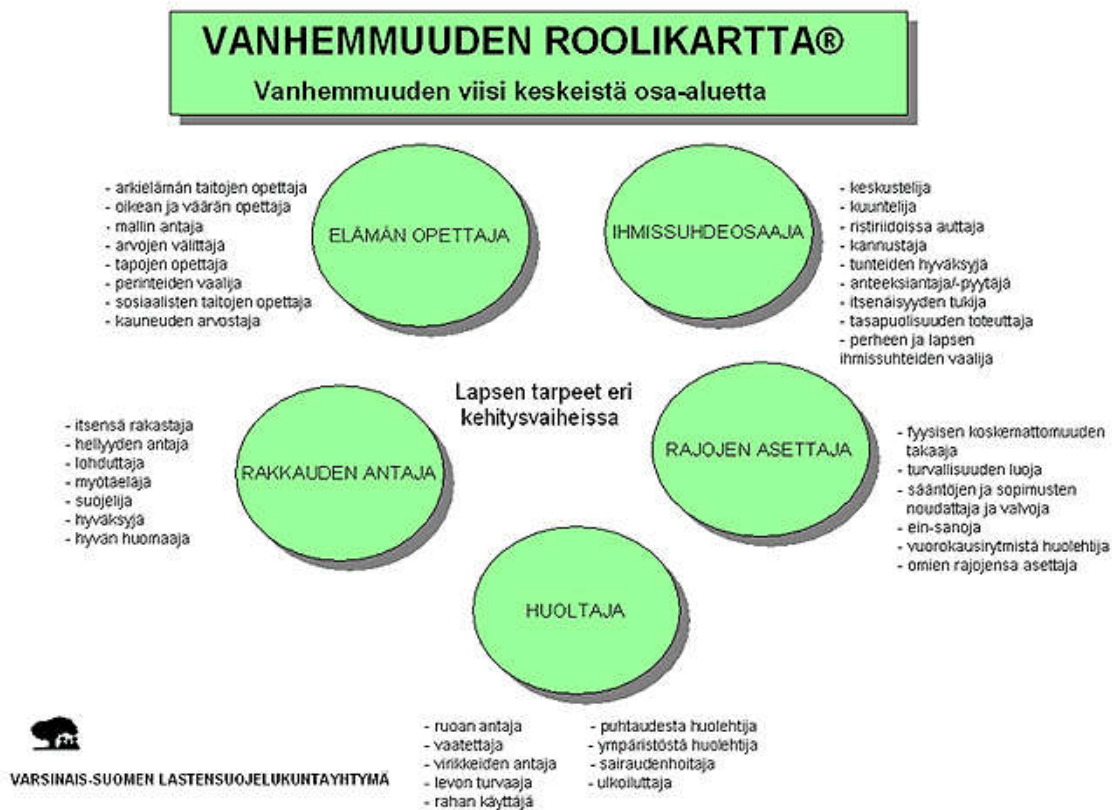
Juridisen ulottuvuuden kohdalla on pohdittava, miten lainsäädännössä määritellään lapsen ja vanhemman välisen suhteen oikeudet ja velvollisuudet. On siis tiedettävä, kuka on lapsen äiti ja isä. Avioliitossa olevien vanhempien kohdalla tämä on juridisesti selvää, mutta avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen isä on erikseen määriteltävä. Avioerojen lisääntyä on tärkeää määritellä lapsen suhde vanhempiinsa myös eron jälkeen. Lain mukaan lapsella on oikeus molempiin vanhempiinsa riippumatta siitä asuvatko vanhemmat yhdessä vai erikseen. Esimerkiksi uusperhetilanteissa juridiset kysymykset saattavat olla hankalia, kun pohditaan uusperheen vanhempien suhdetta kumppaninsa lapsiin. (Ritala-Koskinen 2001a, 56.)

Sosiaalinen ja psykologinen ulottuvuus liittyvät vahvasti toisiinsa. Näissä ulottuvuuksissa on kyse lasten ja vanhempien välisistä suhteista ja vuorovaikutuk-

sesta arkielämässä. Sosiaalinen ulottuvuus viittaa niihin toimintoihin ja huolenpitoon, mitä vanhemmat käytännössä osoittavat lapsilleen. Sosiaalisen ulottuvuuden mukaan ”oikea” vanhempi on se, joka hoitaa ja huolehtii lapsesta. Kyse on lapsen ja vanhemman keskinäisestä vuorovaikutuksesta, jota molemmat osapuolet rakentavat. Psykologisessa ulottuvuudessa on kyse siitä, kenet lapsi tuntee ja kokee vanhemmakseen. Toisin kuin juridisessa ja biologisessa ulottuvuudessa, jossa suhdetta määritellään aikuisesta lähtien, psykologinen ulottuvuus lähtee liikkeelle vanhemman ja lapsen välisestä tunnesuhteesta. Lapsi tarvitsee psykologista vanhemmuutta kasvunsa ja kehityksensä turvaamiseksi. (Ritala-Koskinen 2001a, 58–59.)

Kaikki perhesuhteiden ulottuvuudet eivät aina kohtaa. Esimerkiksi vanhempien erotilanteet, lasten huostaanotto, adoptio ja muut tilanteet, joissa syntyy uusia sosiaalisia, psykologisia ja mahdollisesti juridisiakin suhteita ilman biologista sidettä, nostavat esiin kysymyksiä ja haasteita. Ritala-Koskinen (2001a, 59) muistuttaa, että lapsen sosiaalinen ja psykologinen suhde uusiin perheenjäseniin ei synny itsestään tai viranomaisen päätöksen mukaan. Uusien perhemuotojen muodostuessa on määriteltävä perhesuhteet vähitellen uudelleen.

Vanhempien suhdetta lapsiinsa voidaan kuvata erilaisten vanhemmuuden roolien kautta. Esimerkiksi Helmisen ja Iso-Heiniemen (1999) kehittämän Vanhemmuuden roolikartan mukaan vanhemmilla on viisi erilaista pääroolia, jotka muotoutuvat lapsen tarpeista eri ikäkausina. Nämä roolit ovat *huoltaja*, *rakkauten antaja*, *rajojen asettaja*, *elämän opettaja* ja *ihmissuhdeosaaja*. Kaikki nämä roolit ovat merkityksellisiä vanhempien ja lasten välisessä suhteessa koko lapsuuden ajan, mutta painottuvat eri tavoin lapsen eri ikäkausina. Esimerkiksi huoltajan roolin merkitys korostuu alle kouluikäisen lapsen kohdalla ja vähenee lapsen itsenäistyessä. Ihmissuhdeosaajan rooli puolestaan on erityisen tärkeä murrosikäisen ja sitä vanhemman lapsen kohdalla. (Helminen & Iso-Heiniemi 1999.) Kuviossa 1 on esitetty nämä viisi vanhemmuuden osa-alueita tehtävineen.

KUVIO 1. Vanhemmuuden roolikartta (Helminen ja Iso-Heiniemi 1999)

Vanhempien vastuualueet perheessä jakautuvat usein perinteisesti sukupuolen mukaan. Törrösen (2012) tutkimuksen mukaan äidit vastaavat perheessä useimmiten siivouksesta, tiskauksesta ja pyykinpesusta, kaupassa käymisestä ja ruoanlaitosta. Isät puolestaan tekevät enemmän kodin korjaustöitä sekä autojen ja koneiden huoltoa. Lasten ollessa pieniä isät useimmiten vastaavat perheen elättämisestä ansiotyöllään. Lasten kasvatuksesta vastaavat molemmat vanhemmat. (Törrönen 2012, 51.) Yhteiskunnallisten arvojen ja ideologioiden muutokset ja esimerkiksi perheiden monimuotoistuminen haastavat nämä hyvin perinteiset vanhemmuuden roolit. Esimerkiksi uusperheessä perheenjäsenten on mahdollisesti pohdittava oma roolinsa uudelleen (ks. Raittila & Sutinen 2008).

Vanhempien ja lasten välisten suhteiden lisäksi sisarussuhteet ovat merkittäviä suhteita perheessä. Suurin osa ihmisistä kasvaa sisarusten kanssa ja monille

suhde siskon tai veljen kanssa on pisimpään kestävä suhde elämässä – pidempi kuin suhde vanhempien, kumppaneiden tai omien lasten kanssa. 1900-luvun alusta lähtien kliinikot ja teoreetikot ovat nostaneet sisarussuhteen esille yhtenä tärkeimpänä perhesuhteena, jolla on merkittävä vaikutus esimerkiksi sopeutumiseen. (Dunn 2006, 309.) Etenkin varhais- ja keskilapsuudessa sisarusten on todettu olevan tärkeitä sosiaalistajia lapsen elämässä; sisaruksilla on merkittävä asema esimerkiksi empatian, moraalikehityksen sekä kielellisten ja kognitiivisten taitojen oppimisessa. (Ks. esim. Dunn 2006, 310; Rannikko 2008, 30–35.) Joidenkin tutkimusten mukaan 2–4 vuoden ikäero on sisarusten kannalta ihanteellinen, jotta sisarussuhde olisi mahdollisimman hyödyllinen ja tasapainoinen. Sisarusten välisen ikäeron ollessa yli kuusi vuotta, sisarukset leikkivät vähemmän yhdessä. (Parker & Stimpson 2004, 20; Rannikko 2008, 35.)

Lasten ikä vaikuttaa usein omaan rooliin perheessä. Edwards, Haldfield, Lucey ja Maunther (2006) ovat haastatelleet tutkimuksessaan 5–21-vuotiaita lapsia ja nuoria heidän kokemuksistaan sisaruksena olemisesta. Tutkimuksessa isosisaruksilla oli usein perheessä huolehtijan ja avunantajan rooli ja nuoremmat sisarukset olivat puolestaan huolenpidon vastaanottajia. Keskimmaisilla sisaruksilla oli molempia rooleja. Joidenkin lasten kohdalla ikään liittyvät roolit kuitenkin vaihtelivat: joskus esimerkiksi nuorimmat sisarukset kantoivat huolta vanhemmista sisaruksistaan. (Edwards ym. 2006, 68–70.) Myös McIntosh ja Punch (2009) ovat sisarusten välistä vuorovaikutusta käsitelleessä tutkimuksessaan havainneet iän vaikutuksen lapsen rooliin perheessä. Nuorimmat sisarukset vältyivät usein tekemästä jotakin, mitä isosisarukset joutuivat tekemään. Keskimmaiset sisarukset saattoivat ihailla isosisaruksiaan ja toisaalta taas ”käskytää” nuorempia sisaruksiaan. Esikoisille osoitettiin erityistä luottamusta vanhemmilta esimerkiksi antamalla enemmän vastuuta kodin askareissa tai nuorempien sisarusten hoidosta. (McIntosh & Punch 2009, 59–62.)

Sisarussuhteeseen sisältyy paljon lämpöä ja huolenpitoa, mutta toisaalta sisarusten välillä esiintyy myös negatiivisia tilanteita ja yhteenottoja. Sisarukset jakavat yhdessä sukupolven, kokemukset ja elämäntilanteet. He leikkivät yh-

dessä ja usein jakavat samat toiminnot ja päämäärät. Sisarus voi tarjota toiselle hoivaa ja tukea, mutta olla samalla myös auktoriteetti. (Parker & Stimpson 2004, 137; Rannikko 2008, 12–13.) Lapsen oma temperamentti vaikuttaa sisarusuhteen laatuun; tutkimusten mukaan sisaruksilla, joiden temperamentit ovat samankaltaisia, on useimmiten myönteinen suhde toisiinsa (Dunn 2006, 312). Lapset käyttävät usein sisaruksiaan mittareina siitä, keitä he ovat, keitä he eivät ole ja keitä he haluaisivat olla. Tämä vahvistaa perheen yhteenkuuluvuutta, mutta voi myös korostaa lapsen yksilöllisyydentunnetta ja erilaisuutta perheessä. Sisaruksilla on vahva vaikutus lapsen oman identiteetin kehittymiseen. Sisarusukset usein myös vertailevat toistensa saavutuksia. (Parker & Stimpson 2004, 173.)

Perheiden sisällä vallitsee sekä yksilöllisiä että yhteisöllisiä arvoja. Törrösen (2012) tutkimuksessa tärkeimmät perhearvot liittyivät perheen sisäisiin ihmissuhteisiin, kotiin ja läheisten ihmisten kanssa vietettyyn aikaan. Tutkimukseen osallistuneet pitivät tärkeinä muun muassa hyviä ihmissuhteita, elämästä nauttimista, taloudellista turvallisuutta, lasten koulutusta sekä vapaa-ajan harrastustoimintaa. (Törrönen 2012, 111.)

Perhesuhteita voidaan tarkastella myös erilaisten perhetyyppien kautta. Esimerkiksi sosiaalipsykologi Dencik (1997) on jaotellut perheet neljään suhdetyyppiin, jotka eroavat yksilöllisyys- tai yhteisöllisyyspainotusten mukaan. *Tiimiperheessä* vietetään aikaa yhdessä, mutta otetaan kuitenkin huomioon jokaisen perheenjäsenen yksilölliset tarpeet ja menot. Tiimiperhe soveltuu hyvin postmoderniin yhteiskuntaan. *Pyöröoviperheessä* perheen yhteinen aika on rajallista ja epäsäännöllisempää perheenjäsenten yksilöllisten harrastusten ja muiden menojen vuoksi ja näin ollen yhteishenki ei välttämättä pääse kehittymään. Harvinaisempi perhetyyppi on *perinteinen patriarkaalinen perhe*, jossa perheenjäsenten odotetaan asettavan perheen edun ensisijaiseksi ja omat, yksilölliset tarpeet ovat toissijaisia. Neljäs perhetyyppi on *akvaarioperhe*, jossa perheenjäsenevät elävät ikään kuin kalat akvaariossa. He eivät osaa viettää aikaa yhdessä perheen kesken, mutta heillä ei myöskään ole selkeitä yksilöllisiä tarpeita tai

tavoitteita. Dencikin esittämät perhetyypit ovat teoreettisia, eivätkä kaikki perheet lokeroitu juuri johonkin tiettyyn perhetyyppiin. Näiden perhetyyppien avulla voidaan kuitenkin tarkastella perhesuhteita ja ymmärtää paremmin yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden merkitystä perheen arjessa. (Rönkä & Korvela 2009, 95.)

Dencikin (2005) mukaan nykyperheiden elämässä on pinnalla yksilöllistyminen ja globalisaation tuoma liikkuvuus ja epävarmuus. Muuttuvan yhteiskunnan keskellä perheet hakevat perhesuhteista läheisyyttä, latautumista paikkaa, pysyvyyttä ja luottamuksellisuutta. Perheiden sisäisten suhteiden laatu on ennemminkin korostunut kuin menettänyt merkitystään. Vaikka perhesuhteilta haetaan yhteisöllisyyttä, samanaikaisesti perheenjäsenten elämässä korostuu jokaisen yksilöllisyys ja omat elämäntilanteet. (Rönkä, Malinen & Lämsä 2009, 16–17.)

3 PERHE MUUTOKSESSA

Viimeisten vuosikymmenten aikana länsimainen perhe on kokenut valtavia muutoksia: suurperheestä on siirrytty ydinperheeseen; usean lapsen perheestä yhden tai kahden lapsen perheeseen, kotiäidistä on tullut työssäkäyvä äiti, lapset ovat siirtyneet kotihoidosta päiväkotiin, avioerot lisääntyvät, samoin yksinhuoltajaperheet, uusioperheet ja sateenkaariperheet. (Oliveira-Formosinho, 2009, 237–238.) Perheen muutos voidaan nähdä vastauksena yhteiskunnan laajempien sosiaalisten järjestelmien vaatimiin muutoksiin, kuten globalisoitumiseen ja merkittäviin taloudellisiin muutoksiin. (James & James 2007, 57; Ribbens McCarthy & Edwards 2011, 62).

3.1 Perhettä koskevat arvot ja asenteet

Perhettä koskevat arvot ja asenteet ovat myös muuttuneet viime vuosikymmenten aikana. Näiden muutosten myötä avio- ja avoerot ovat lisääntyneet ja tämän vuoksi myös uusien liittojen solmiminen on yleisempää. (Ritala-Koskinen 2003, 135.) Myös yhden vanhemman perheet ovat lisääntymässä ja lyhyet peräkkäiset liitot ovat yleistyneet. Etenkin miehillä on lapsia useasta eri liitosta. (SVT 2013.) Tätä ilmiötä on pidetty perustavana muutoksena perhekulttuurissa. Alun perin loppuelämäksi solmittu avioliitto ja sen myötä rakentunut perhe eivät olekaan enää pysyviä. (Ritala-Koskinen 2003, 135.)

Jo 20 vuotta sitten perhettä koskevien arvojen ja asenteiden muutokset näkyivät myös perhettä koskevan moraalikeskustelun luonteessa. Ihmisten asenteet esimerkiksi avioeroa kohtaan eivät olleet enää niin jyrkkiä kuin aikaisemmin ja yleisestikin perhettä koskevia ratkaisuja alettiin pitää perheen henkilökohtaisina asioina, joita ei julkisesti arvosteltu yhtä näkyvästi kuin aikaisemmin. (Jalilinoja 1994, 10–11.) Samaan aikaan perheen yksityisyys koki muutoksia. Perheen yksityisyys julkistui hallinnollis-byrokraattisten toimenpiteiden takia, jonka vuoksi perheen sisäiseen dynamiikkaan alettiin puuttua monin tavoin. Insti-

tutionalisoitumisen vuoksi monet perheen sisäiset asiat ovat siirtyneet perheen ulkopuolelle ja näin ollen perheenjäsenten elämään voidaan puuttua ulkopuolelta yhä enemmän. (Ks. Marin 1995, 18.)

Perheen yhteiskunnallinen arvostus on edelleen korkea ja perhettä onkin pidetty yhtenä tärkeimpänä hyvinvoinnin ja onnellisuuden mittarina eri tutkimuksissa (ks. esim. Jokinen 2011; Törrönen 2012). Suomessa arvostus näkyy muun muassa erilaisten tukien ja palvelujen tarjoamisena lapsiperheille esimerkiksi äitiys- ja isyyslomien ja hoitovapaiden muodossa. Länsimaissa eletään uusfamiliarismin aikaa, jolloin perheen ja vanhemmuuden arvoa ja merkitystä korostetaan sekä vanhempien omaa vastuuta ja oikeutta tehdä itsenäisiä valintoja pidetään tärkeänä. Esimerkiksi Suomessa kunnallisen päivähoidon lisäksi perheillä on mahdollisuus kotihoidontukeen, jolla julkinen sektori tukee alle kolmivuotiaiden hoitamista kotona. (Jokinen 2011, 153.)

3.2 Perheiden monimuotoisuus

Suomessa oli vuoden 2011 lopussa 1 460 570 perhettä. Tämä on 5 500 perhettä vähemmän kuin edellisellä vuonna. Perheisiin kuului vuonna 2011 noin 75 prosenttia koko väestöstä kun taas esimerkiksi vuonna 1998 perheisiin kuului jopa 81 prosenttia. Perheiden lukumäärä on hitaassa nousussa, mutta siitä huolimatta perheiden prosentuaalinen määrä väestöstä on laskussa. (SVT 2013.)

Viime vuosikymmeninä suurimmassa osassa läntisiä teollisuusmaita on tapahtunut suuria muutoksia perheessä institutionaalisena, mikä näkyy erityisesti kasvavassa määrässä erilaisia perhemuotoja. Perhemuotoihin on muun muassa tullut rekisteröityyn parisuhteeseen perustuneet perheet perinteisten avioliittoon perustuneiden perheiden rinnalle. Näiden suhteiden lisäksi perheet ovat moninaistuneet muillakin tavoilla. Esimerkiksi yksinhuoltajaperheiden, uusioperheiden, LAT (living apart together) ja LTA (living together apart) perheiden määrä on lisääntynyt. (Hansson 2011b, 21.) Tämänhetkisiä tyypillisiä perhe-

muotoja ovat ydinperhe, uusperhe, yksinhuoltajaperhe, sijais- ja adoptioperhe sekä sateenkaariperhe.

Ydinperhe. Ydinperhe määritellään perinteisesti perheenä, jossa on kaksi vanhempaa, joilla on yhteisiä lapsia. Vaikka perheissä on tapahtunut viime vuosina suuria muutoksia, on ydinperhe edelleen yleisin perhemuoto Euroopan maissa. Ennen ydinperheen muodostivat useimmiten naimisissa oleva parisunta lapsineen, mutta nyt avoliitossa olevien vanhempien ja heidän lastensa muodostamat ydinperheet ovat yleistyneet, varsinkin ensimmäisen lapsen syntyessä. (Beier, Hofäcker, Marchese & Rupp 2010, 26–28.) Suomessa lapsiperheiden yleisin perhemuoto on edelleen avioparin perhe, joita on 61 prosenttia lapsiperheistä. Avoparien lapsiperheitä on 19 prosenttia. (SVT 2013.)

Uusperhe. Uusperheiden määrä on jatkuvasti lisääntynyt viime vuosien aikana. Uusperhettä kuvataan useimmiten perheenä, joka koostuu avio- tai avoeron jälkeisestä uudesta parisuhteesta, johon seuraa mukana lapsia aiemmista liitosta. (Ritala-Koskinen 2003, 121.) Suomessa avio-/avoeron kokee noin 30 000 lasta vuodessa (SVT 2013). Uusperhemuotoja on useita erilaisia, kuten:

- perhe, jossa on lapsia vain toiselta vanhemmalta
- perhe, jossa on lapsia molemmilta vanhemmilta ja mahdollisesti myös yhteisiä lapsia
- perhe, jossa on hajanaisempia perhemuotoja useammista eroista ja/tai toisen vanhemman kuolemasta johtuen

Yksinhuoltajaperhe. Yksinhuoltajaperheessä vanhempi elää lapsensa tai lastensa kanssa ilman kumppania. Samassa taloudessa voi kuitenkin asua muita aikuisia, esimerkiksi äidin vanhemmat. Ennen yksinhuoltajaperheitä syntyi lähinnä vain puolison kuoleman myötä, mutta tänä päivänä avioerojen yleistymisen myötä yksinhuoltajaperheitä muodostuu monenlaisten tilanteiden kautta. Lastensa kanssa yksinelävien ja eronneiden vanhempien määrä on kasvussa. (Beier ym. 2010, 26.) Suomessa yhden vanhemman perheitä on noin 21 prosenttia lapsiperheistä. (SVT 2013.)

Sijais- ja adoptioperheet. Sijais- ja adoptioperheet ovat kaksi erilaista perhemuotoa, joille on tyypillistä se, että lapsi ei ole ollut perheessä alusta asti. Sijaisperheellä viitataan perheeseen, johon lapsi on sijoitettu väliaikaisesti ja lapsella on kuitenkin olemassa oma biologinen perhe. Useimmiten tilanne johtuu biologisessa perheessä olleista vaikeuksista. Lapsi voidaan sijoittaa sijaisperheeseen adoptiota edeltäen. Kun lapsi on virallisesti adoptoitu perheeseen, hänellä on lain mukaan vanhempien biologisen lapsen asema. (Beier ym. 2010, 30.)

Adoptioperhe käsittää kolme erilaista perhemuotoa. Lapsi voidaan adoptoida perheeseen, jossa vanhemmat eivät ole lapsen biologisia vanhempia. Toinen mahdollisuus on se, että joku lapsen sukulainen adoptoi lapsen. Kolmantena vaihtoehtona adoptioperheen muodostumiselle on se, että biologisen vanhemman kumppani adoptoi lapsen. Aineistoa sijais- ja adoptioperheistä on hyvin niukasti, joten niiden määrää ei voida tarkasti arvioida. (Beier ym. 2010, 30.)

Sateenkaariperhe. Sateenkaariperhe määritellään perheeksi, jossa on kaksi tai useampi samaa sukupuolta olevaa puolisoa tai vähintään yksi homoseksuaali huoltaja. Sateenkaariperheiden muodostumisessa on kaksi päämuotoa. Ensimmäinen on perhe, jossa lapset seuraavat edeltävistä heteroseksuaaleista suhteista ja toinen on perhe, jossa homoseksuaali pariskunta hankkii itse lapsen esimerkiksi hedelmöityshoidon tai adoption kautta. (Beier ym. 2010, 32.) Nykyisen lainsäädännön mukaan Suomessa adoptio ei ole mahdollista mies- tai naisparille. Sateenkaariperheistä ei ole olemassa tarkkaa tilastotietoa Suomessa, mutta on arvioitu, että suomalaisia sateenkaariperheitä on tällä hetkellä tuhansia. Vuonna 2006 tehdyn kyselytutkimuksen mukaan sateenkaariperheissä elävien lasten määrä on kiihtyvässä kasvussa. Suomessa sateenkaariperheiden vanhempina toimivat useammin naiset kuin miehet. (Jämsä 2008, 27.)

3.3 Vanhemmuuden ja perhe-elämän muutokset

Perheissä tapahtuneet muutokset näkyvät perheen perustamisen ajankohdassa, perheen arjessa, sisäisissä suhteissa, vanhemmuudessa ja perheenjäsenten roo-

leissa. Muun muassa yhteiskunnassa tapahtuvien muutosten, kuten koulutuksen arvostamisen ja koulutusaikojen pitenemisen vuoksi, vanhemmaksi tullaan nykyään yhä vanhempana kuin aikaisemmin. Tilastojen mukaan naiset tulevat äideiksi keskimäärin 28-vuotiaina ja miehet isiksi noin 30–31-vuotiaina. Vielä pari vuosikymmentä sitten vanhemmaksi tulon keskimääräinen ikä oli paljon alhaisempi. (Miettinen & Rotkirch 2012, 13; SVT 2013.) Vanhemmaksi tulon iän nousumisen rinnalla myös hedelmällisyysluku on ollut laskussa. Vuonna 1950 lapsia oli suomalaisessa perheessä keskimäärin 3,2, mutta vuonna 2000 luku oli 1,7. Tällä hetkellä lapsiperheissä on kuitenkin keskimäärin 2,3 lasta. Suurin osa lapsiperheistä on silti yksilapsisia. (SVT 2013.)

Vaikka mediassa puhutaan tällä hetkellä paljon siitä, miten arki on nykyään yhä kiireisempää ja hektisempää, on kuitenkin länsimaisissa perheissä Miettisen ja Rotkirchin (2012) mukaan viime vuosikymmenten aikana tapahtunut myönteisiäkin mullistuksia. Perheille on tullut lisää vapaa-aikaa ja isät ovat ottaneet enemmän vastuuta lastenhoidosta. Vanhemmat käyttävät tänä päivänä enemmän aikaa perheeseensä kuin koskaan aiemmin. (Miettinen & Rotkirch 2012, 11.)

Vaikka vanhempien roolit ovat muutoksessa ja erityisesti edelläkin mainittu ”uusi isyys” eli isien osallisuuden kasvaminen (ks. esim. Mykkänen 2010) on lisääntynyt, on äitien rooli kuitenkin tähän asti muuttunut merkittävämmän (Jokinen 2011). Naisten osuus työmarkkinoilla on kasvanut, joten naisen rooli kotiäitinä on vähentynyt. Mies ei enää ole automaattisesti perheen pääelättäjä. Myös kodin työnjaossa on tapahtunut muutoksia. Törrösen (2012, 51) mukaan miehet ovat alkaneet tehdä perheissä enemmän perinteisiä naisten kotitöitä, mutta naiset puolestaan eivät ole ottaneet niin paljon vastuuta perinteisistä miesten töistä, kuten koneiden korjauksesta.

Lastenhoito on edelleen naisen pääasiallinen tehtävä perheessä. Lasten kanssa puuhastelusta ja lasten kasvatuksesta vanhemmat ovat kuitenkin vastuussa yhdessä. Näiden tehtävien lisäksi äiti vastaa lasten perushoidosta isää enemmän.

(Anttonen 2003, 184; Törrönen 2012, 51.) Rajojen asettaminen vaikuttaa olevan enemmän äidin vastuulla, mikä saattaa Anttonen (2003, 184) mukaan johtua siitä, että äidit joutuvat lasten kanssa kotona ollessaan useammin tilanteisiin, joissa lapsia on rajoitettava.

Suomi tunnetaan kansainvälisestikin maana, jossa pienten lasten päivähoidon mahdollisuudet ovat tarjonneet äideille mahdollisuuden yhdistää vanhemmuuden ja työssäkäynnin. Perinteisesti suomalaiset äidit työskentelevät koko-aikaisesti, mukaan lukien pienten lasten äidit ja yksinhuoltajat. Tämä tilanne on kuitenkin muuttunut viimeisen 20 vuoden sisällä merkittävästi. Kotiäitinä oleminen on tullut suosituksi ja pieniä lapsia hoidetaan kotona yhä useammin. Vaikka miehiä jatkuvasti rohkaistaan osallistumaan enemmän vanhemmuuteen, on edelleen isien osuus kotiin jäävistä vain hitaassa kasvussa. 2000-luvun alussa suomalaisten äitien työssäkäynti oli selkeästi vähäisempää kuin muissa Euroopan maissa tai edes pohjoismaissa. Tästä näkökulmasta katsottuna Suomi on menossa eri suuntaan kuin monet muut Euroopan maat. Syitä tähän voivat olla poliittiset päätökset, muutokset ekonomisissa tilanteissa ja työelämässä, sukusuhteissa ja yhteiskunnan ideologisissa muutoksissa. (Kuronen, Kröger & Jokinen 2011, 33.) Myös THL:n ja Kelan (2013) tekemän tuoreen tutkimuksen mukaan alle kolmevuotiaiden lasten äitien työllisyysaste on laskenut huomattavasti. Kaiken kaikkiaan suomalaisista 15–64-vuotiasta naisista on OECD:n vuoden 2014 työllisyystilastojen mukaan kuitenkin edelleen kokoaikaisessa työssä noin 59 prosenttia. (Helsingin Sanomat 2016.)

Myös lapsen asema on muuttunut viimeisten vuosikymmenten aikana merkittävästi; lapsuutta ei enää nähdä vain kehitysvaiheena, aikuisuuden saavuttavana elämänvaiheena, jolloin lapsi on pääsääntöisesti kasvatuksen ja hoivan vastaanottaja. Lapset nähdään nykyään yhä enemmän aktiivisina toimijoina; he ovat osallistujia sosiaalisissa ympäristöissä ja näin myös osapuolia yhteiskunnallisissa suhdejärjestelmissä. (Ks. esim. Alanen 2009.) Muuttuneen lapsikäsitteksen myötä lapsen roolia itsenäisenä perheenjäsenenä on alettu korostaa (Keurulainen 2014, 43). Esimerkiksi 1990-luvulla Suomeen on perustettu lasten

oikeuksia valvovan lapsiasiavaltuutetun virka, jonka tarkoituksena on edistää lasten asemaa perheessä ja yhteiskunnan jäsenenä.

3.4 Perhe ja media

Teknologian nopean kehittymisen myötä median merkitys ihmisten arjessa on yksi selkeimmin nähtävistä muutoksista viime vuosikymmenten aikana, joka osaltaan on vaikuttanut myös lapsiperheiden arkeen. Mediasta on tullut merkittävä osa kulttuuria ympäri maailman, erityisesti länsimaisessa yhteiskunnassa, ja sen merkitys kasvaa jatkuvasti. Syntymästään lähtien lapset ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa erilaisten viestimien kanssa: esimerkiksi television, tietokoneiden, sosiaalisen median ja matkapuhelimien käyttö on lapselle nykyään itsestään selvä osa arkea. (Ks. esim. Inkinen 2005, 9; Valkonen, Pennonen & Lahikainen 2005, 54.)

Tyypillisimmin medially viitataan televisioon, vaikka media kattaa myös muun muassa musiikin ja kirjallisuuden. Televisio on kuitenkin tällä hetkellä suosituin media ja useimpien perheiden kodista löytyykin vähintään yksi televisio. Televisio on kaikkia ikäluokkia yhdistävä media ja useimpien arjesta television katselu viekin tunteja päivässä (ks. esim. Miettinen & Rotkirch 2012). Myös erilaiset pelikonsolit ja älypuhelimet ovat yleistyneet ja niitä suunnitellaan suoraan lastenkin käyttöön.

Lasten mediabarometritutkimuksen (Suoninen 2013) mukaan erilaiset mediasisällöt ja mediankäyttö ovat merkittävä osa lasten arkea jo vauvaiästä lähtien. Alle vuoden ikäisten lasten osalta media käsittää lähinnä musiikin ja lastenkirjat, joita vanhempien kanssa luetaan. 1-2-vuotiaana alkaa yleensä erilaisten kuvaohjelmien ja internetin käyttö. Kuvaohjelmien käyttö muun muassa internetin videopalvelujen kautta on tutkimuksen mukaan yleisin ja usein lapsen ensimmäinen internetin käyttötapa. Digitaalisten pelien pelaaminen puolestaan yleistyy 2-4 vuoden iässä; yleisimmin oman vanhemman kosketusnäytöllisellä puhelimella. Omia kännyköitä lapset alkavat saada noin 5-6 vuoden iässä ja

kouluikään mennessä lähes kaikilla lapsilla on oma puhelin. (Suoninen 2013, 63–70.)

Media on vahvasti läsnä kodeissa ja perheissä ja se näkyy perheiden ajan- ja tilankäytössä hyvin. Puhutaan mediavälitteisestä vuorovaikutuksesta, joka voi olla perhettä yhdistävä tekijä esimerkiksi televisiota yhdessä katsellen. Modernien virtuaaliympäristöjen ja sosiaalisen median suosio on noussut valtavaa vauhtia viime vuosien aikana. Sosiaalinen media tarjoaa mahdollisuuksia esimerkiksi lasten yhteydenpitoon isovanhempien tai muiden kauempana asuvien läheisten kanssa. (Jokinen 2011, 153–154.)

4 PERHE LAPSEN NÄKÖKULMASTA

Lapsi on yksi perheen erityinen toimija, jolle perheellä on sen muihin jäseniin nähden aivan omanlaisiaan aikaan ja paikkaan sidoksissa olevia merkityksiä, ja joka myös omalla toiminnallaan rakentaa ja ylläpitää aktiivisesti perheyttä (Ritala-Koskinen 2001a, 41). Lapselle perhe on yksi merkittävimmistä elämänaluista, joka tarjoaa sosiaalisen ja turvallisen ympäristön ja mallin eri asioihin. Lasten näkökulma perheestä antaa mahdollisuuden ymmärtää monipuolisemmin perhettä ja mitä perhe merkitsee, millaista vanhemmuutta ja muita rooleja perheessä on ja ennen kaikkea miten lapsi kokee oman roolinsa perheessä. (James & James 2007, 58–59; Ritala-Koskinen 2001a, 54.) Kuten jokainen ihminen, myös lapset yksilöinä ymmärtävät perheen käsitteen eri tavoilla. Esimerkiksi se, keitä lapset mieltävät kuuluvan omaan perheeseensä vaihtelee paljon. Lapset esittävät käsityksiään ja kokemuksiaan perheestä myös leikeissään, sillä leikki on lapsen tapa tutustua ympäröivään maailmaan.

4.1 Lasten käsityksiä perheestä

Piaget (1928) oli ensimmäisiä tutkijoita, joka on selvittänyt lasten perhekäsityksiä. Hänen tutkimuksessaan, jossa haastateltiin 7–12-vuotiaita lapsia, 7–8-vuotiaat määrittelivät useammin perheen yhdessä asumisen perusteella. 9–10-vuotiaat puolestaan toivat määrittelyyn mukaan myös biologisen suhteen. 11–12-vuotiaiden lasten perheen määritelmät olivat jo laajempia sisältäen biologisten suhteiden merkityksen huolimatta siitä, missä perheenjäsenet asuivat. (Oliveira-Formosinho 2009, 238.)

Perhekäsityksiä on tutkittu paljon eri näkökulmista, mutta vasta 1990-luvulla tutkijat kiinnostuivat enemmän nimenomaan lapsen näkökulmasta. Lapsen tärkeä rooli perheenjäsenenä ja perheen merkitysten tulkitsijana alkoi tuolloin näkyä myös tutkimuksissa. Esimerkiksi Morrow (1998) on tutkinut eri kulttuuritaustaisten lasten perhekäsityksiä ja Rigg ja Pryor (2007) ovat tutkineet erilais-

ten perhemuotojen vaikutusta lasten perhekäsityksiin. Molemmissa tutkimuksissa lapset olivat kouluikäisiä. (Oliveira-Formosinho 2009, 238.) Suomalainen Ritala-Koskinen (2001a) puolestaan on tutkinut uusperheissä elävien lasten perhekäsityksiä. Ritala-Koskisen tutkimukseen osallistuneet lapset olivat myös pääsääntöisesti jo kouluikäisiä, joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta.

Vaikka lapsen näkökulman merkitystä on viime vuosikymmenten aikana tuotu esille tutkimuksissa, tuoreita tutkimuksia alle kouluikäisten lasten perhekäsityksistä löytyy tietokannoista vielä hyvin vähän. Suomessa lasten perhekäsityksistä on tehty joitakin opinnäytetöitä. Esimerkiksi Savikon (2013) pro gradu -tutkielmassa selvitettiin päiväkotikäisten lasten käsityksiä perheestä ja perheen ajankäytöstä. Tutkimuksen 4–6-vuotiaat lapset mielsivät perheenjäsenikseen pääsääntöisesti ydinperheen jäsenet, kuten vanhemmat ja sisarukset. Osa lapsista mainitsi myös isovanhemmat ja lemmikkieläimet perheenjäseninä. Lapset määrittelivät perheen pääsääntöisesti oman perheensä kautta, mutta lapset ajattelivat myös, että perhe voi olla erilainen kuin oma perhe.

Raittila ja Sutinen (2008) viittaavat suomalaiseen tutkimukseen, jossa lasten puheesta selvisi neljä erilaista näkemystä perheestä (kirjoituksesta ei käynyt ilmi tutkimukseen osallistuneiden lasten ikä). Ensimmäisen näkemyksen mukaan perheeseen kuuluvat yhdessä asuvat henkilöt. Toinen näkemys on jo hieman laajempi, sillä yhdessä asuvien lisäksi perheeseen voivat kuulua myös muualla asuva biologinen vanhempi sekä hänen uusi puolisonsa ja perheensä. Kolmannessa näkemyksessä lapsi mieltää perheenjäsenikseen vain yhdessä asuvat biologiset perheenjäsenet. Esimerkiksi muualla asuvan isän ei siten enää katsottu kuuluvan perheeseen. Toisaalta lapset mielsivät perheenjäseniksi myös muita henkilöitä, joihin heillä on läheinen suhde. Neljäs lasten tapa hahmottaa perhe oli rajata perheeksi oman biologisen perheen jäsenet asuinpaikasta riippumatta. (Raittila & Sutinen 2008, 12–13.)

Yksi selvästi päiväkotikäisiä lapsia koskeva tutkimus on Oliveira-Formosinhon (2009) tutkimus, jossa haastateltiin 4–5-vuotiaita portugalilaisia

lapsia heidän perheistään. Lapsia pyydettiin haastattelun aikana piirtämään kuva omasta perheestään. Kaikki tutkimuksen lapset määrittelivät perheenjäsenikseen ydinperheenjäseniä, kuten äidin, isän ja sisarukset. Jos perheessä oli vauva, hänet usein mainittiin erikseen vauvana, ei siskona tai veljenä. Osa lapsista laski myös lemmikkieläimet kuuluvaksi perheeseen. (Oliveira-Formosinho 2009, 243.)

Oliveira-Formosinhon (2009) tutkimuksessa lapset määrittelivät perheenjäsenet sen perusteella, kenen kanssa asuttiin yhdessä, mutta myös läheisyyden mukaan. Perheenjäseniksi laskettiin usein läheiset sukulaiset, kuten isovanhemmat tai sedät, joita tavattiin usein. Lapset osasivat kuvailla perheenjäseniään hyvin tarkkaan; perheenjäsenten ulkonäkö, mieltymykset ja tekemiset olivat heille merkityksellisiä. Monet lapset kertoivat haastattelussa huolenpitoon ja hellyyteen liittyvistä asioista, kuten vanhempien ja lasten välisestä sylittelystä ja suukottelusta. Yhteiset tekemiset perheenjäsenten välillä koettiin tärkeiksi; erityisesti yhdessä leikkiminen oli kaikille lapsille tärkeää. (Oliveira-Formosinho 2009, 243–246.)

Vaikka varsinaista tutkimusta pienten lasten perhekäsityksistä löytyy vähän, on joissakin lasten näkemyksiä käsittelevissä tutkimuksissa sivuttu perheen merkitystä lasten arjessa. Esimerkiksi Kyrönlampi-Kylmänen (2007) on tutkinut lasten arjen kokemuksia kotona ja päiväkodissa haastattelemalla 5–7-vuotiaita lapsia. Tutkimuksessa selvisi perheenjäsenillä olevan tärkeä rooli lasten elämässä – kotona viihdyttiin, koska siellä sai viettää aikaa läheisimpien ja rakkaimpien ihmisten kanssa. Tutkimuksen lapset iloitsivat yhdessä tekemisestä ja yhdessäolosta vanhemman ja sisarusten kanssa esimerkiksi saunoen, harrastaen, herkutellen, leikkien ja pelaillen. (Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 164–165.)

Kaiken kaikkiaan käsitys perheestä voidaan ajatella yksilöllisenä, tilanteittain vaihtuvana ja myös ajassa muuntuvana ”perhepolkuna”. Perhe käsitetään ajan, paikan ja yksilöllisen elämänkulun mukana muuntuvana neuvoteltujen suhteiden kokonaisuutena. Tällöin lapselle kulloinkin merkitykselliset suhteet vaikut-

tavat siihen, miten oma perhe näyttäytyy lapselle. Lapset hyödyntävät perhetään määritellesään kulttuurissamme vakiintunutta perheen ymmärtämisen tapaa, mutta lisäksi myös luovat itse kulttuuria. Vallitsevat perheen tulkinnan tavat eivät siis sido lasten omaa ymmärrystä perheestä tietynlaiseksi. Lapset kuitenkin elävät erilaisessa ympäristössä kuin esimerkiksi vanhempansa, jotka ovat mahdollisesti eläneet lapsuutensa ja nuoruutensa vahvassa ydinperheessä. Tämän hetken lapset luovat omalla toiminnallaan malleja moninaisten perhesuhteiden keskellä elämiselle myös tulevaisuudessa. (Ritala-Koskinen 2003, 133–134.)

4.2 Perhe lasten leikeissä

Päiväkoti-ikäisten lasten leikeistä merkittävä osa on kuvittelu- ja roolileikkejä. Roolileikki voidaan ajatella eräänlaisena symbolileikkinä, jossa lapsen leikissä on vaikutteita oikean elämän tapahtumista ja ihmisistä sellaisenaan tai muokattuina versioina. (Van Reet 2012, 26.) Roolileikki sisältää leikkijän, todellisuuden, mielikuvituksen ja näiden kaikkien yhdistämisen (Lillard, Hopkins, Dore, Palmquist, Lerner & Smit 2013, 49). Roolileikissä lapsi käsittelee ja tulkitsee todellisuutta jostakin näkökulmasta. Leikissä lapsi voi kokea millaista on olla äiti tai isä ja esimerkiksi koululainen voi asettua opettajan rooliin. Merkittävä osa leikeistä tapahtuu yhdessä vertaisten kanssa ja tällä tavoin lapsi pääsee jakamaan niitä kokemuksia ja merkityksiä, joita leikissä kohdataan. (Wood & Attfield 2005, 38.)

Kaikki roolileikit perustuvat ympäristön ilmiöiden jäljittelyyn ja jäljittelyllä onkin aina ollut tärkeä rooli uuden sukupolven kasvattamisessa, kasvamisessa ja oppimisessa. Leikkitutkimukset osoittavat, että on tiettyjä elämän osa-alueita, joihin lapset ovat erityisesti mieltyneet ja jotka lapset kokevat erityisen tärkeinä. Tällaiset teemat ja ilmiöt elävät kauan lasten leikeissä ja niistä on erilaisia muunnelmia ja yhdistelmiä. Ilmiöön tutustumalla yhä uudelleen toiminnan kautta, lapsi omaksuu siitä jatkuvasti uusia puolia. Yksi näistä ilmiöistä on koti-

leikki, jota on ilmennyt lasten leikeissä sukupolvesta toiseen. (Christensen & Launer 1985, 52–53.) Jo esimerkiksi 1900-luvun alussa lapset ovat leikkineet talosilla oloa, eli kotileikkiä (Luukannel 2004, 242).

Kotileikki heijastaa jossain muodossaan leikkijänsä elämäntilannetta hyvinkin uskollisesti, jolloin leikki myös paljastaa. Lasten kotileikeistä voidaan nähdä, miten kuvitteluleikin aiheen käsittely vaihtelee yksilöllisten kokemusten työstämisestä yleisesti omaksuttujen ja kulttuurisesti hyväksytyjen roolistereotyyppien jäljittelyyn ja uudelleenmuokkaamiseen. (Kalliala 1999, 108–109.)

Kalliala (1999) on tutkinut väitöskirjassaan lasten leikkikulttuuria ja muun muassa sitä, miten kulttuuri näkyy lasten leikeissä. Usein perhe näyttäytyy nimenomaan lasten kotileikeissä. Se voi ilmentyä ryhmäleikkinä tai yksinleikkinä. Kotileikkiä tai sen alkeita voi nähdä jo hyvin pientenkin lasten keskuudessa. Kotileikin perusyksikkönä toimii äiti ja lapsi, mutta joskus leikkiä kasvatetaan myös sisarusten, lemmikkien ja isän rooleilla. Kotileikkinä on perinteisesti pidetty leikkiä, jossa leikkijät ovat ihmisiä ja perheenjäseniä ja nuket esittävät usein ihmislasten rooleja. Kotileikki on tyypillisempää tytöillä kuin pojilla. Lapset itse määrittelevät kotileikin hyvin samalla tavalla. Kotileikin lisäksi lapset voivat käsitellä perheen tapahtumia ja ihmissuhteita myös esimerkiksi pehmoelujen tai muiden leluhahmojen avulla. (Christensen & Launer 1985, 52–53; Kalliala 1999, 104.)

Kallialan (1999, 108–109) tutkimuksen mukaan äidillä on tärkeä rooli kotileikeissä. Äiti kuvataan hoivaajana ja ruoan laittajana, mutta myös työssäkäyvänä perheenäitinä. Äidin rooli koetaan korvaamattomana: koti ei ole koti ilman äitiä. Äidin rooli rakentuu perinteisistä stereotyyppioista ja omista kokemuksista. Toinen tyypillinen rooli kotileikeissä on isosiskon rooli. Siskon rooli saattaa muistuttaa ”kakkosäidin” roolia, mutta joskus myös eroaa äidin roolista paljonkin. Ison tytön elämässä on vähemmän vastuuta ja enemmän vapautta ja he saavat tehdä mitä haluavat. (Kalliala 1999, 109.)

Vauvan rooli leikissä on myös suosittu. Vauvaa ei nähdä vain hoivan kohteena, vaan vauvan roolissa on leikissä hyvinkin paljon liikkumanvaraa: vauva voi olla kiusankappale, karata omille teilleen ja heittäytyä hankalaksi. Kallialan (1999) mukaan parhaimmillaan lapsi voi vauvan roolissa käydä läpi koko tunnerepertuaarinsa riippuvuudesta raivoon, hylätyksi tulemisen pelosta huumorintajuiseen hullutteluun. Vaikka äidit ja lapset useimmiten hallitsevat kotileikissä, ei isänpää rooli välttämättä jää pois leikistä. Isien ja isoveljien roolit usein siirtyvät kuitenkin kodin ulkopuolelle ja heidän roolinsa ovat toiminnallisia. (Kalliala 1999, 108–109.)

5 TUTKIMUKSEN ETENEMINEN

5.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvata päiväkotikäisten lasten näkemyksiä perheestä. Tutkimuksen tehtävänä on selvittää millaisia näkemyksiä lapsilla on perhemuodoista ja perheen merkityksestä. Koska leikki on lapselle ominainen tapa toimia ja käsitellä kokemuksiaan, etsin vastauksia myös siihen, millä tavoin lapset ilmentävät perhettä leikeissään. Tutkimuskysymyksiksi muodostuivat seuraavat:

1. Millaiseksi lapset kuvaavat perheensä?
 - a. Keitä perheeseen kuuluu?
 - b. Millaisia rooleja ja tehtäviä eri perheenjäsenillä on?

2. Miten perhe näkyy lasten leikeissä?

5.2 Laadullinen tutkimusote

Tämä tutkimus toteutettiin laadullisella tutkimusotteella, mikä näkyy sekä aineistonkeruumenetelmissä että analyysissä. Ensisijaisina tiedonlähteinä olivat tutkijan omat havainnot sekä keskustelut lasten kanssa, ei niinkään mittausvälineillä hankittu tieto. (Ks. Bogdan & Knopp Biklen 2006, 4-5; Patton 2002, 4-5; Willis 2007.) Tarkoituksenani ei ollut testata teoriaa tai hypoteeseja eikä kerätä yleistettävää tietoa, vaan tuoda esille näkökulmia pienten lasten perhekäsityksistä ja syventyä niihin monitahoisesti, kuvailevasti ja yksityiskohtaisesti (ks. Bogdan & Knopp Biklen 2006, 5-6).

Laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti tutkimussuunnitelmani jousti, muotoutui ja tarkentui tutkimuksen edetessä olosuhteisen mukaisesti (ks. Alasuutari 2011, 275–278; Patton 2002; Willis 2007, 181). Muokkasin ja tarkensin tutkimuskysymyksiäni ja teoriaosioita useaan otteeseen tutkimukseni edetessä.

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään keräämään sellaista aineistoa, jota voi tarkastella mahdollisimman monella tavalla, eri näkökulmista (Alasuutari 2011, 83–84). Tässä tutkimuksessa keräsin aineistoa haastattelemalla lapsia heidän perhepiirrostaan hyödyntäen ja myös havainnoimalla lasten leikkejä. Tällä tavoin pyrin saamaan monipuolisemman ja monin eri tavoin lähestyttävän kuvan lasten perhettä koskevista näkemyksistä.

5.3 Tutkimuksen kohderyhmä ja aineiston keruu

Tutkimukseni kohderyhmänä olivat 2–6-vuotiaat lapset kahdesta yksityisestä päiväkodista. Keräsin aineistoa kummassakin päiväkodissa kuuden päivän ajan. Ensimmäinen tutkimuspäiväkoti valikoitui siksi, että se oli osaltani hyvien kulkuyhteyksien päässä. Kävin tutustumassa tähän päiväkotiin lokakuussa 2013, jolloin toimitin päiväkotiin tutkimuslupalomakkeet henkilökunnalle ja lasten vanhemmille (liite 1 & liite 2). Keräsin aineiston marraskuussa 2013, jonka jälkeen päädyin tekemään tutkimusta toisessakin päiväkodissa kattavamman aineiston saamiseksi. Toisen päiväkodin valitsin tuttavani kautta, jolloin aineistonkeruu onnistui lyhyellä varoitusajalla. Kävin tutustumassa päiväkotiin ja toimittamassa tutkimuslupalomakkeet joulukuussa 2013 ja aineiston keräsin tammikuussa 2014.

5.3.1 Lasten ryhmähaastattelut

Tutkimukseni ensisijaisena aineistonkeruumenetelmänä käytin keskustelunomaisia ryhmähaastatteluja, joihin osallistui 2–3 lasta kerrallaan. Yhteensä haastateltavia lapsia oli 18. Kaksi lasta halusi osallistua haastatteluun kahteen kertaan. Haastattelut olivat kestoltaan noin 15–30 minuuttia. Haastattelujen

ohessa lapset piirsivät kuvan perheestään ja näitä kuvia käytin tukena haastattelussa, kuten esimerkiksi Oliveira-Formosinhonkin (2009) tutkimuksessa tehtiin. Käytössäni olivat muistiinpanovälineet sekä videokamera, jolla kuvasin jokaisen haastattelutilanteen.

Haastattelu on hyvin tyypillinen aineistonkeruumuoto laadullisessa tutkimuksessa. Sen avulla pyritään pääsemään sisälle siihen, miten haastateltavat tulkitsevat jotakin asiaa tai ilmiötä, tässä tapauksessa perhettä. Pattonin (2002, 341) mukaan haastattelun lähtökohtana tulisikin olla se, että haastateltavan näkökulma on merkityksellinen ja kiinnostava. Huolellisesti suunnitellun ja toteutetun haastattelun avulla on mahdollista saada rikasta ja tutkimuksen kannalta hedelmällistä tietoa siitä, millä tavalla lapsi tulkitsee ympäröivää todellisuutta ja omia kokemuksiaan (ks. esim. Ritala-Koskinen 2001b). Tavoitteenani oli haastattelun avulla saada lasten ääni kuuluviin ja tuoda heidän näkökulmansa esiin.

Ryhmähaastattelun avulla pyrin saamaan tietoa useammalta lapselta yhtä aikaa ja tuomaan erilaisia näkökulmia esille sekä herättämään keskustelua. Ryhmähaastattelua onkin pidetty toimivana menetelmänä etenkin pienten lasten haastattelussa, sillä ryhmässä lapsi saa tukea ja apua vertaisiltaan. Pienessä ryhmässä lapset voivat saada apua toisiltaan, jos he eivät esimerkiksi ymmärrä jotakin kysymystä. Ryhmähaastattelun yhtenä tärkeänä tavoitteena on saada lapset kuuntelemaan toisiaan ja rakentamaan keskustelusta uusia ajatuksia. (Aarnos 2001, 148; Valtonen 2011, 88–90.)

Ennen haastattelua kerroin lapsille, että haluaisin kuulla heidän perheistään. Tämän jälkeen pyysin lapsia myös piirtämään kuvan omasta perheestään. Näitä kuvia käytin haastattelun tukena motivoimaan lapsia keskusteluun. Aarnoksen (2001, 149–150) mukaan lasten piirrokset, valokuvat tai muut itse tuotetut dokumentit voivat toimia hyvänä tukena haastattelun yhteydessä. Punchin (2002) mukaan lapsia tutkittaessa kannattaa yhdistellä perinteisiä tutkimusmenetelmiä ja erityisesti lapsille sopivia menetelmiä, kuten piirtämistä. Perinteisiä aikuisten

menetelmiä käyttämällä välttään lasten aliarvioimiselta, mutta jos lasten annetaan lisäksi tehdä tehtäviä, voidaan heidät saada tuntemaan olonsa miellyttävämmäksi vieraan aikuisen seurassa. (Punch 2002, 329–330.) Keskustelin lasten kanssa jo piirtämisvaiheen aikana, jolloin lapset kertoivat perheestään samalla, kun piirsivät sitä.

Piirrosten avulla voidaan syventää haastattelua ja auttaa lasta liittämään aihe omaan kokemus- ja elämysmaailmaansa (Punch 2002, 331). Piirros omasta perheestä voi siis helpottaa lasta ajattelemaan juuri omaa perhettään ja kokemuksia perheestään. Vealen (2005, 254) mukaan piirtäminen on osallistava tutkimusmenetelmä ja sen avulla lapsi pystyy osallistumaan monimutkaisten ja abstraktienkin asioiden käsittelyyn helpommin. Osallistavat menetelmät luottavat lapsen omiin tulkintoihin omasta elämästään ja helpottavat niiden ilmaisemista. Piirtäminen antaa lapselle myös aikaa ajatella, mitä hän haluaa kuvata.

Kuvat ja piirrokset ovat tutkimuksessa projektiivisiä menetelmiä. Tällä tarkoitetaan sitä, että lapsi heijastaa kuvaan tai piirrokseen omaa itseään ja kertoessaan kuvasta hän kertoo myös itsestään. (Aarnos 2001, 149–150; Punch 2002, 331.) Perhepiirroksen avulla voidaan tutkia lapsen perhekäsityksiä; se on kuva lapsen sen hetkisestä näkemyksestä perheestään, sen ihmissuhteista ja omasta roolistaan perheessä (Dunn, O'Connor & Levy 2002, 505–511; Smart, Neale & Wade 2001, 44; Stein 2011, 855). On kuitenkin hyvä muistaa, että piirros on vain yksi osa monimetodista aineistoa, eikä sitä pidä ylitulkita (Stein 2011, 855).

Tavoitteenani oli toteuttaa haastattelu mahdollisimman keskustelunomaisena ja luonnollisena tilanteena, jossa lapset tuntuivat olonsa turvalliseksi. Tämän vuoksi en tehnyt haastattelusta strukturoitua, vaan mietin muutamia teemoja tutkimuskysymysteni pohjalta (ks. liite 3). Teemat koskivat eri perheenjäsenten vastuualueita, perheen yhteisiä toimintoja ja pohdintaa siitä, kuka kuuluu perheeseen ja miksi. Ensisijaisia aiheita keskusteluissa olivat kuitenkin lasten itsensä esille nostamat teemat. Scottin (2000) mukaan pienille lapsille sopiikin pa-

remmin vähemmän strukturoidut haastattelut. Haastattelijana pidin huolen siitä, että pysyimme jotakuinkin aiheessa, jos keskustelu alkoi ajautua liian kauas. Kiinnitin myös huomiotani siihen, että kaikki lapset saivat puheenvuoron. Ryhmäkeskustelun haasteena onkin pidetty sitä, että ryhmässä saattaa olla dominoivia lapsia, jotka pyrkivät määräämään keskustelussa. Tällöin vaarana on se, että etenkin ujommat lapset saattavat jäädä keskustelun ulkopuolelle tai eivät saa tuotua käsityksiään esille. (Bogdan & Knopp Biklen 2006, 109–110; Patton 2002, 385.)

Pienten lasten haastattelussa on omanlaisiaan piirteitä, jotka tutkijan on otettava huomioon haastattelutilanteessa. Lapsi eroaa aikuisesta tiedonantajana monin tavoin, jolloin tutkijan ja haastateltavan välisestä suhteesta tulee erityinen. Pienen lapsen ajattelu on konkreettisempaa kuin aikuisen eikä sisällä abstraktin ajattelun tuomaa etäisyyttä. Myös lapsen käsitys ajasta ja sen kulumisesta on erilainen kuin aikuisella. Lapselle saattaa olla vaikeaa vastata kysymyksiin, jotka koskevat menneitä tapahtumia tai jotakin sellaista, josta lapsella ei ole henkilökohtaista kokemusta. (Ritala-Koskinen 2001b, 157.) Lasten haastattelussa on oleellista se, että kysymykset koskevat lapsen omia kokemuksia ja että lapsi on halukas ja kyvykäs vastaamaan kysymyksiin (Scott 2000). Tässä tutkimuksessa käsitellään perhettä, joten keskustelujen teemat olivat lapsille hyvin läheisiä; kaikilla lapsilla oli kokemuksia perheestä, joten pääasiassa lapset pystyivät vastaamaan kysymyksiini omien kokemuksiansa pohjalta.

Haastattelutilanteissa pyrin huomioimaan lapsen iän ja kehitystason ja muokkaamaan kysymykset ja kommunikaation sen mukaisesti. Haastattelemi lapset olivat hyvin nuoria, joten suosin lyhyitä ja selkeitä lauseita sekä yksinkertaisia ilmauksia keskustellessani lasten kanssa. Pyrin myös ilmaisemaan mahdollisimman selkeästi, että kysymyksiin ei ole olemassa oikeita vastauksia. Ritala-Koskinen (2001b) muistuttaakin, että pieni lapsi ei kykene ilmaisemaan ja kuvailemaan tunteitaan ja kokemuksiaan yhtä taitavasti kuin aikuinen. Tällöin on tärkeää suosia yksinkertaista sanastoa ja yksilöityjä kysymyksiä, jotka vaativat

konkreettisia vastauksia. Lapsi saattaa myös tulkita aikuisille tuttuja sanoja hyvin eri tavalla. (Ritala-Koskinen 2001b, 157.)

Vaikka lasten haastattelussa on omat erityispiirteensä, säännöt ovat kuitenkin monilta osin samoja niin lapsia kuin aikuisiakin haastatellessa. Esimerkiksi haastattelutilanteeseen ja tulkintaan liittyvät ongelmat ovat samoja koskien niin aikuisia kuin lapsiakin. Usein lasten ja aikuisten eroja jopa liioitellaan enemmän kuin vähätellään. Haastattelun sujumisen kannata tärkeintä on luottamuksen syntyminen, aito kiinnostus ja lapsen ajatuksien arvostaminen. (Ritala-Koskinen 2001b, 160–161; Turtiainen 2001, 53.) Ritala-Koskisen mukaan tutkijoiden kokemukset lasten haastatteluista ovat olleet positiivisia. Lapset ovat osoittautuneet motivoituneiksi ja avoimiksi haastateltaviksi. Lapsia myös kuvataan kyvykkäinä keskustelijoina, jotka osaavat kuvata kokemuksiaan ja mielipiteitään hyvin. Haastateltavana olevat lapset myös ovat kokeneet haastattelun myönteisenä kokemuksena. (Ritala-Koskinen 2001b, 160.)

5.3.2 Havainnointi

Saadakseni monipuolisempaa ja laajempaa tietoa lasten perhekäsityksistä käytin haastattelun tukena myös lasten leikin havainnointia ja tarkastelin sitä, miten perhe näyttäytyy leikeissä. Havainnoin lasten leikkejä päiväkodin vapaan leikin aikaan aamupäivisin 8.30–10.30 välisenä aikana sekä toisinaan myös iltpäivisin 13.00–15.30. Leikkejä havainnoidessani tein kirjallisia muistiinpanoja ja osan tilanteista tallensin myös videoiden.

Pattonin (2002, 21) mukaan havainnointi on erittäin hyvä keino lähestyä ilmiöiden monimuotoisuutta ja se onkin yleisesti käytetty metodi etenkin lapsia ja nuoria tutkittaessa (ks. esim. Törrönen 1999, 221; Vilka 2007, 37). Havainnoimalla voidaan saada tietoa tutkittavasta ilmiöstä luonnollisissa olosuhteissa, jolloin havainnot tehdään aina juuri siinä kontekstissa, jossa se tapahtuu. Havainnoinnin avulla pyritään toiminnan ja käyttäytymisen kuvaamiseen ja ymmärtämiseen. Tutkimusmenetelmänä havainnointi on joustava ja soveltuu hy-

vin muuntuvien tilanteiden tutkimiseen sekä sellaisiin tilanteisiin, joissa on tärkeää säilyttää tuntuma tutkimuskohteeseen kokonaisuutena (Törrönen 1999, 221–222).

Havainnointi voi olla hyvin tarkasti ennalta suunniteltua tai vapaata ja tutkittavien toimintaan mukautunutta. Havainnointitavat on jaoteltu pääasiassa sen mukaisesti, millainen rooli tutkijalla on suhteessa tutkimuskohteeseensa. Havainnointitavat vaihtelevat ulkopuolisesta havainnoinnista aktivoivaan osallistuvaan havainnointiin. (Merriam 1998, 100–101; Vilka 2007, 38–42.)

Tässä tutkimuksessa toteutin havainnoinnin osallistuvana havainnoijana. Osallistuvassa havainnoinnissa on eroja tutkijan osallistumisen tason ja havainnoinnin toteuttamisen tavoissa. Osallistuminen vaihtelee täydestä ryhmän jäsenyydestä lähes ulkopuoliseen havainnoijaan. Osallistuva havainnointi on suoraa havainnointia sekä vuorovaikutusta ja keskustelua tutkittavien kanssa. (Törrönen 1999, 224–225.) Tässä tutkimuksessa otin havainnoijana roolin, jossa osallistuin lasten päivittäiseen toimintaan mahdollisimman luonnollisella tavalla, yhtenä aikuisista. Tein kuitenkin lapsille selväksi roolini tutkijana, jolloin en vastannut kaikesta toiminnasta samalla tavalla kuin muut ryhmän aikuiset. Monet tutkijat painottavatkin lasten havainnoinnissa olevan tärkeää, että tutkijan auktoriteetti on vähäisempi lapsiryhmän työntekijöihin verrattuna (Corsaro & Molinari 2007, 180). Matalamman auktoriteetin roolissa koin, että minun oli helpompaa lähestyä lapsia ja heidän tekemisiään. Usein lapset pyysivätkin minua mukaan leikkeihinsä ja kertoivat minulle avoimesti omista leikeistään.

5.3.3 Toissijainen aineisto

Keskityin aineistonkeruussa lasten kanssa käymiini keskusteluihin ja leikin havainnointiin. Päiväkodissa ollessani huomasin kuitenkin muitakin tilanteita, joissa lapset käsittelivät perhettään. Tällaisia tilanteita olivat esimerkiksi vapaat askartelu- ja piirtelytuokiot, joissa lapset oma-aloitteisesti piirsivät kuvia perheenjäsenistään. Pääsin joissakin tilanteissa keskustelemaan lasten kanssa hei-

dän piirustuksistaan ja sain kuulla heidän perheestään. Pääsin myös seuraamaan henkilökunnan pitämää tuokiota lapsille, joissa aikuinen luki pikkusisaruksia koskevaa kirjaa ja tämän pohjalta syntyi keskustelua. Sain videoitua myös tämän tilanteen. Lisäksi sain käyttööni päiväkodin henkilökunnan tekemät isänpäivään liittyvät haastattelumuistiinpanot, joissa lapset kertoivat omasta isästään. Näitä aineistomateriaaleja käytin tutkimuksessani toissijaisena ja täydentävänä aineistona.

5.4 Aineiston analyysi sisällönanalyysin keinoin

Haastattelu- ja havainnointiaineistoa kertyi litteroituna yhteensä noin 80 sivua, joista haastatteluaineistoa oli noin 60 sivua ja havainnointiaineistoa noin 20 sivua. Toteutin aineistoni analyysin laadulliselle tutkimusotteelle tyypillisesti aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Sisällönanalyysi oli tutkimukselleni soveltuva aineiston lähestymistapa, sillä sen avulla aineistoa voidaan analysoida systemaattisesti ja objektiivisesti. Tällä menetelmällä pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty ja yleinen kuvaus, jonka pohjalta voidaan tehdä johtopäätöksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103.)

Toteutin aineistolähtöisen sisällönanalyysin haastatteluaineiston osalta Tuomen ja Sarajärven (2009, 108–109) esille nostaman Milesin ja Hubermanin mallin mukaisesti. Mallin mukaan aineistolähtöinen sisällönanalyysi on kolmivaiheinen prosessi, jossa aineisto ensin pelkistetään, sitten ryhmitellään ja lopuksi luodaan teoreettisia käsitteitä. Havainnointiaineiston analyysi tapahtui yleisluontoisemmin, episodikuvailun tasolla.

Aineistoni pelkistäminen ja esianalyysi tapahtui siten, että katselin videoimani haastattelut ja litteroin eli kirjoitin ne puhtaaksi. En kirjoittanut haastatteluista sana sanalta kaikkea ylös vaan jätin tutkimustehtäväni kannalta selkeästi epäolennaiset asiat pois. Tuomen ja Sarajärven (2009, 109) mukaan aineiston pelkistämistä voikin johtaa tutkimustehtävä, jolloin aineistoa pelkistetään litteroimal-

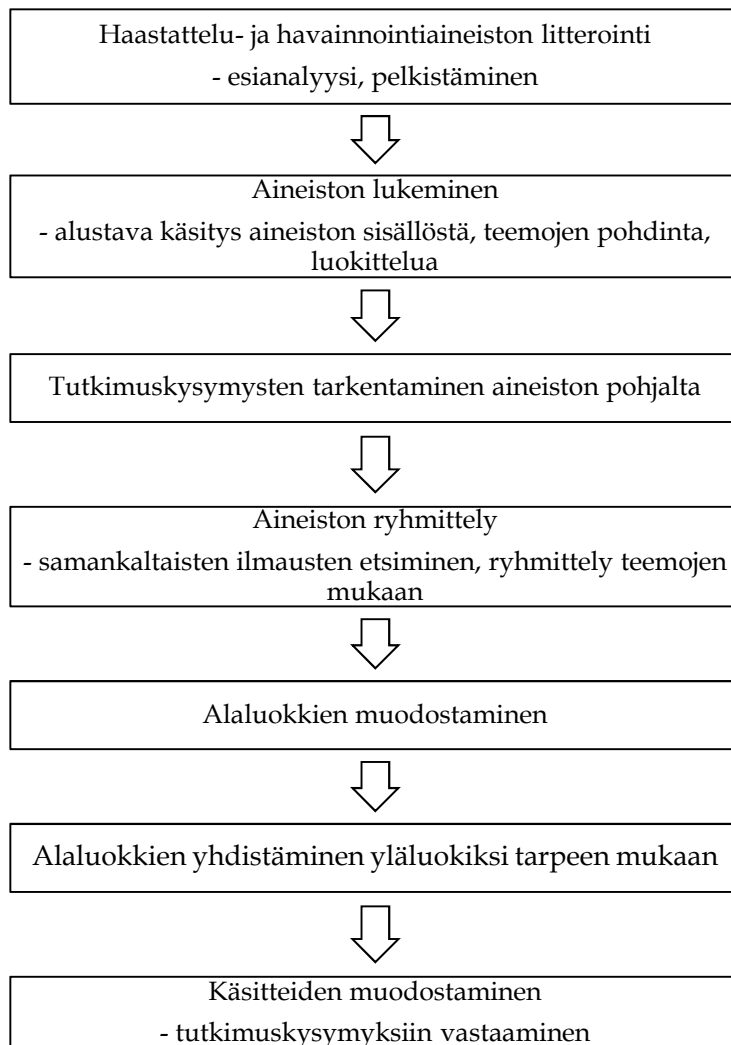
la tai koodaamalla tutkimustehtävälle olennaiset ilmaukset. Jätin litteroimatta esimerkiksi sellaiset keskusteluosiot, joissa lapset pohtivat millä värillä seuraavaksi haluavat värittää tai jos keskustelu lähti hetkeksi kulkemaan johonkin täysin muuhun aiheeseen kuin perheeseen. Samalla tavalla toimin myös havainnointiaineiston kohdalla kirjoittaessani puhtaaksi tekemäni muistiinpanot ja videoinnit leikkitalanteista.

Tämän jälkeen tutustuin tarkemmin litteroituihin teksteihin ja niiden sisältöihin. Aineistoa lukemalla sain alustavan käsityksen siitä, millaiset teemat aineistossa toistuvat (ks. Patton 2002, 463). Tämän jälkeen pystyin myös tarkentamaan tutkimuskysymyksiäni. Etsin aineistosta sellaisia ilmaisuja, jotka liittyivät tutkimuskysymyksiini. Eskolan ja Suorannan (1998, 152) mukaan teemahaastattelun teemat voivat toimia aineiston jäsenyyksen apuvälineenä. Aloin tehdä alustavaa ryhmittelyä omien haastatteluteemojeni ja lasten haastattelussa esille nostamien teemojen mukaan. Etsin teemoihin täydennystä ja vastaavuuksia havainnointiaineistostani. Kokosin kumpaankin tutkimuskysymykseen liittyvän aineiston omiin tekstitiedostoihinsa. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 109.)

Teemojen muodostamisen jälkeen aloitin varsinaisen analyysin. Analysoin aineistoa teema kerrallaan ja aloitin ryhmittelyn. Vertailin lasten haastatteluja ja havainnointiaineistoa etsien niistä samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 110). Käytännössä minulla oli kaikki lasten haastattelut ja ilmaukset esillä samanaikaisesti, koodasin vastauksia teemojen mukaan eri väreillä ja aloin muodostaa samaa asiaa koskevista ilmauksista alaluokkia. Osasta alaluokkia muodostui vielä yläluokkia.

Analyysin viimeisessä vaiheessa yhdistelin ryhmittelyvaiheessa syntyneitä alatai yläluokkia, ja muodostin niistä käsitteitä, joiden avulla sain vastauksia tutkimuskysymyksiini. Käsitteiden muodostumisesta on esimerkki liitteessä 4, jossa on kuvattu käsitteen ”huolehtija” muodostuminen yhdeksi äidin rooleista. Tarkastelin tuloksiani aikaisempien tutkimusten valossa. Lopuksi tein tuloksis-

ta yhteenvedot taulukkomuodoissa, joiden tarkoituksena on saada kokonaiskuva lasten perhekäsityksistä tiivistetyssä muodossa. Kuvio 2 havainnollistaa analyysiprosessin etenemisen.

KUVIO 2. Analyysin eteneminen

6 LASTEN NÄKEMYKSIÄ PERHEESTÄ

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata päiväkotikäisten lasten näkemyksiä perheestä. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla pyrin selvittämään, millaiseksi lapset kuvaavat oman perheensä, kenet he laskevat perheenjäsenikseen ja millä perusteella sekä millaisia rooleja ja tehtäviä eri perheenjäsenillä on. Toinen tutkimuskysymyksen käsitteli sitä, miten perhe näyttäytyy lasten leikeissä. Tulosluku jakautuu kolmeen päälukuun, joista kahdessa ensimmäisessä kuvaan lasten näkemyksiä perheenjäsenistä ja heidän rooleistaan. Viimeinen luku kuvaa perhettä lasten leikeissä.

Anonymiteetin suojaamiseksi käytän tulosluvussa tutkimukseen osallistuneista lapsista ja heidän kertomistaan henkilöistä peitenimiä. Itsestäni käytän haastatteluviittauksissa nimikettä haastattelija.

6.1 Perheeseen kuuluminen

6.1.1 Perheenjäsenet

Ydinperheen jäsenet. Haastatteluissa kaikki lapset laskivat äidin ja isän kuuluvan perheeseen. Usein äiti olikin ensimmäinen henkilö, jonka lapset mainitsivat, kun aloimme keskustella perheestä. Jos lapsilla oli sisaruksia, myös heidät mainittiin perheenjäseninä. Jokaisen lapsen piirroksessa lapsi itse oli osa perhettä.

Vili 5v: Mulla on neljä perheessä eli minä, Elisa äiti ja isi.

Isovanhemmat. Isovanhemmat perheenjäseninä jakoivat mielipiteitä ja aiheuttivat eniten keskustelua lasten välillä. Osa lapsista mielsi isovanhemmat ehdoitaksi osaksi perhettä kun taas osa oli sitä mieltä, että isovanhemmat eivät eri

asuinpaikkansa vuoksi kuulu perheeseen. Muutama lapsi jäi miettimään asiaa eikä keksinyt vastausta siihen, kuuluvatko isovanhemmat perheeseen.

Haastattelija: Mitäs Lilli oot mieltä, että voiko mummu tai pappa kuulua perheeseen?

Lilli 6v: Voi kuulua.

Haastattelija: Kuuluuko sulla?

Lilli: Ei.

Haastattelija: Kenet sä nyt (piirät)?

Vilma 3v: Vaarin.

Haastattelija: Kuuluukos vaarikin sun perheeseen?

Vilma: (nyökkää)

Lemmikkieläimet. Jos lapsen perheessä oli lemmikkieläimiä, ne laskettiin aina perheenjäseniksi. Vaikka lapsella itsellään ei olisikaan ollut lemmikkiä, tiesivät he, että esimerkiksi kaverin perheeseen kuuluu eläimiä.

Haastattelija: Kuuluisko ne (eläimet) perheeseen, jos ois?

Aava 6v: No kyllä! Mun kaverilla esimerkiks on ollut käärme, joka on kuulunu.

Seela: Onko täällä ruskeaa? Nippe puuttuu!

Haastattelija: Kukas se on?

Seela: Meidän koira!

Haastattelija: Ai teillä on koira? Kuuluuko koirakin perheeseen?

Seela: Joo!

Muut läheiset. Ydinperheen jäsenten, isovanhempien ja lemmikkieläinten lisäksi muutaman lapsen vastauksissa esiintyi muitakin perheenjäseniä. Yksi lapsi kertoi uuden pehmolelunsa kuuluvan perheeseen. Jotkut lapset kertoivat leluis- taan ikään kuin verraten niitä lemmikkieläimiin.

Maija 4v: On (osa perhettä), koska se on meidän uusin pehmolelu.

Jimi 4v: Onko sulla (Riku) mitään lemmikkieläimeitä?

Riku 4v: (pudistaa päätään)

Kimmo 4v: Mulla on Maikki! Se on kyllä leikkikalua. Se on karhu.

Jaakko 6v: Meillä ei oo yhtään lemmikkiä, mutta mulla on tosi paljon unileluja. (Havainnointi)

Haastatteluissa kaksi lapsista kertoi oman vanhemman uudesta kumppanista, mutta vain toinen laski hänet kuuluvan perheeseen.

Sara 6v (piirtää perheenjäseniään): Äiti on tässä. Ja tähän tulee Katariina.

Haastattelija: Kukas on Katariina?

Sara: Isin tyttöystävä.

Kolme lapsista oli sitä mieltä, että myös kaverit voivat kuulua perheeseen. Lisäksi yksi lapsi ajatteli oman veljensä olevan hänelle myös kaveri, jolloin kaverikin voi olla osa perhettä.

Haastattelija: Ketä kaikkia siellä (perhepiirroksessa) on?
Emma 4v: Äiti, minä, Mira, isi, Teemu, Miina on minun kaveri.
Haastattelija: Kuuluukos se sinun kaverikin perheeseen?
Emma: Joo.

Haastattelija: Entäs kaverit?
Roope 6v: Ei.
Juuli 6v: Kuuluu, koska Joni (veli) on mun kaveri ja se kuuluu.
Roope: Eipä.
Juuli: Niin, mutta mun muut kaverit ei kuulu

6.1.2 Perustelut perheenjäsenyydelle

Lapsilla oli kolme erilaista perustelua sille, ketkä voivat olla perheenjäseniä. Merkittävin peruste oli *yhteinen koti*. Yksi lapsista mainitsi myös, että perheitä voi olla kaksi, koska isä ja äiti asuvat eri paikoissa. Yhteinen koti määritteli perheeseen kuulumista myös silloin, jos samassa kodissa on asunut aiemmin, mutta ei asu enää.

Haastattelija: Kuuluukos ne (serkut ja mummo) perheeseen?
Alisa 4v: Ei. Ne asuu omassa talossa.

Haastattelija: Onko se niin, että ne ketkä asuu samassa kodissa, on perhettä?
Juuli 6v: (nyökkää) Paitsi äitin vanhemmat niin tota, äiti kuuluu niiden perheeseen.
Roope 6v: Vaikka se ei asu, koska se on asunu ennen.

Toinen lasten kertoma perustelu viittasi *biologisiin suhteisiin*. Esimerkiksi isoäiti laskettiin vahvemmin kuuluvaksi äidin kuin lapsen omaan perheeseen, koska isoäiti on synnyttänyt äidin. Lasten piirroksissa osa piirsi itsensä tai sisaruksensa vauvana äidin vatsaan.

Haastattelija: No mistä sen tietää, että kuka kuuluu perheeseen?
Aava 6v: Kyllä äitin perheeseen kuuluu mummo, koska se on synnyttänyt sen.

Kolmas perustelu oli *emotionaalinen suhde* perheenjäsenten välillä. Yksi lapsi mainitsi perheenjäsenten rakastavan toisiaan. Myös se, että tuntee toisen, oli peruste perheenjäsenyydelle.

Haastattelija: Mistä sen tietää, kuka kuuluu perheeseen?
Seela 6v: Siitä, ketkä on syntynyt ja ketkä tuntee.

Riku 4v: Mun äiti tykkää minusta!

Vain yksi lapsi viittasi perheeseen kuulumisen näkyvän perheenjäsenten *samanlaisuuden* tai *fyysisten ominaisuuksien* perusteella.

Aava 6v: Kyllähän sen (perheeseen kuulumisen) erottaa ihan äänneistä ja näkee pituudestakin.

Taulukossa 1 kuvataan yhteenvetona lasten perheeseensä kuvaamat henkilöt sekä lasten esittämät perustelut perheenjäsenyydelle.

TAULUKKO 1. Perheeseen kuuluminen

Perheenjäsenet	Perustelut perheenjäsenyydelle
Ydinperheen jäsenet	Yhteinen koti
Isovanhemmat	Biologinen suhde
Lemmikkieläimet	Emotionaalinen suhde
Muut läheiset	(Samanlaisuus)

6.2 Perheenjäsenten roolit ja tehtävät

Haastattelija: Tekeekös äiti kotona jotain semmosta, mitä isä ei tee?
Vili 5v: No siivoo ainaki yleensä, koska yleensä se ei taho meitä mukaan. Mutta joskus se kyllä tahtoo, kun on niin sotkuista.

6.2.1 Äiti ja isä

Äiti oli usein ensimmäinen perheenjäsen, jonka lapset mainitsivat ja piirsivät perhekuvaansa. Seuraavaksi piirrettiin yleensä isä tai sisarus. Äidin ja isän roolit eivät lasten haastattelujen pohjalta merkittävästi eronneet toisistaan, joten käsittelen tässä kappaleessa yhdessä vanhempien roolia. Lasten haastattelujen pohjalta muodostin vanhemmille kahdeksan erilaista roolia perheessä: *huolehtija, hemmottelija, leikkikaveri, sadunlukija, avunantaja, harrastaja, rajojen asettaja ja työntekijä*. Äidin ja isän roolit nähtiin lähes samanlaisina, mutta hieman erilaisilla painotuksilla.

Huolehtija. Äidin keskeisimpiä tehtäviä kotona on lasten mukaan erilaiset kodin hoitoon liittyvät tehtävät, kuten siivoaminen ja ruoanlaitto sekä lasten ja lemmikkien hoitaminen. Monet lapset kertoivat äitien välittävän lapsistaan ja rakastavan heitä. Isän osalta ruoanlaitto ja siivoaminen nousivat esille jonkin verran, mutta ei yhtä selkeästi kuin äidistä puhuttaessa. Muutama lapsi mainitsi erikseen, että isä ei yleensä tee kodin hoitoon liittyviä askareita.

Haastattelija: Onko teillä semmosia juttuja, mitä äiti tekee, mut mitä isi ei tee?
Kimmo 4v: Semmosta, et se laittaa ruokaa. Se on semmosta, mikä ei oo isän työ.
Vili 5v: Isi ei taho koskaan siivota.

Hemmottelija. Haastatteluissa lapset kertoivat myös esimerkiksi herkutteluhetkistä äidin kanssa tai siitä, miten äiti on ostanut heille kaupasta jotain mieleistä. Isän kohdalla hemmotteluun liittyviä asioita ei noussut esiin.

Riku 4v: Se (äiti) antaa meille aina jälkiruuaks jätskiä.

Leikkikaveri. Yhtenä tärkeimpänä äidin ja isän tehtävänä koettiin leikkiminen yhdessä lapsen kanssa. Lähes kaikki lapset kertoivat, että vanhempien kanssa on kiva leikkiä ja monet toivoivat, että voisivat leikkiä yhdessä vielä enemmän. Myös yhteiset pelit tulivat puheeksi usein. Pelien pelaaminen oli suositumpaa isien kuin äitien kanssa. Etenkin erilaisten tietokone- tai konsolipelien ja kännykkäpelien pelaaminen tapahtui useimmiten isän kanssa.

Haastatteija: Mitä tykkäät tehdä isän kanssa?

Roope 6v: Pelata! -- se on semmonen lohikäärmepele. (*tarkkaa selostusta pelin kulusta*)

Haastattelija: Mitäs te tykkäätte äidin kanssa tehdä?

Lilli 6v: Äiti piirtää aika usein mun kanssa. Tai ehkä se ei aina piirrä, mut ainaskin leikkii. Jampankin kanssa se leikkii.

Aava 6v: Yleensä vanhemmat kun niillä on niin paljon töitä niin ne ei leiki.

Haastattelija: Mitäs sä Kimmo tykkäät tehdä sun äidin kanssa?

Kimmo 4v: Pelataan yhtä peliä. Ei se oo tietokoneella, vaan ihan tavallinen peli. Siinä heitetään noppaa.

Sadunlukija. Vanhempien rooli sadunlukijana nousi esiin lähes jokaisessa haastattelussa, äidin kohdalla hieman useammin. Myös lasten kotileikeissä äidin roolissa oleva lapsi luki usein lapsen roolissa olevalle vauvanukelle kirjaa.

Haastattelija: Mitä tykkäät mieluiten tehdä äidin kanssa?

Maija 4v: No, että äiti lukee kirjaa meille, minulle ja Heidille. Niin me valitaan aina kirja, jonka äiti lukee meille.

Avunantaja. Lasten mukaan yksi vanhempien tehtävä oli toimia avunantajana tilanteissa, joissa lapsi ei pysty toimimaan itse tai joihin tarvitsevat apua. Esimerkiksi majanrakennus oli yksi tilanne, johon vanhempien apua tarvittiin, jotta leikki saatiin sisaruksen kanssa käyntiin. Vanhemmat auttoivat lapsia myös askareissa, jotka ovat vielä liian vaarallisia lapsen tehtäväksi.

Roope 6v: --meijän isi ja äiti...ne silittää meidän hamahelmitöitä.

Rajojen asettaja. Keskustelin lasten kanssa siitä, millaisia sääntöjä ja rajoja perheessä on ja tällöin tuli usein esille se, että vanhemmilta on kysyttävä lupa moiniin asioihin, kuten tietyn pelin pelaamiseen. Vanhemmat päättivät, mitä saa tehdä ja milloin. Lapset myös kertoivat, että jos sääntöjä rikkoi, vanhemmat komensivat ja seurauksena saattoi olla aresti tai jäähy.

Maija 4v: Äiti ja isi silloin komentaa kun me tönitään tai satutetaan. Äiti ja isi silloin komentaa meitä.

Seela 6v: Jos on pedattu pedit nii ei saa mennä sänkyihin -- joskus minä ja Tuukka pom-pitaan salaa.

Tero 6v: Että ei saa juosta. Ja silloin kun on uutiset ei saa sanoo mitään.

Työntekijä. Lapset olivat hyvin tietoisia myös siitä, että vanhemmat käyvät töissä tai opiskelevat. Työntekoon suhtauduttiin sekä myönteisesti että kielteisesti. Vanhemmista työntekijöinä oltiin ylpeitä, mutta toisaalta koettiin, että työn takia vanhemmilla ei ollut tarpeeksi aikaa lapsille.

Lilli 6v: Iskä on töissä tällä hetkellä. Se tekee töitä ihan työpaikassa!

Aava 6v: Yleensä vanhemmat, kun niillä on niin paljon töitä, niin ne ei leiki. Nytkin äiti tulee hakeen mua (päiväkodista) ja sillä on kauhee kiire töihin ja mun pitää olla yksin kotona. Mutta mun pitää olla vaan hetken yksin.

Harrastaja. Lapset kertoivat paljon erilaisista retkistä tai yhteisistä harrastuksistaan vanhempien kanssa. Esimerkiksi uimahallissa tai seikkailupuistossa käynti yhdessä äidin tai isän kanssa oli mieluista. Lapset myös kuvailivat vanhempien omia harrastuksia ja etenkin isien harrastukset nousivat esiin lasten puheissa usein. Monissa keskusteluissa isän harrastuksiin kuului television katselu ja oleskelu tietokoneella tai tabletilla.

Haastattelija: Mitäs se isi tykkää tehdä?

Alisa 4v: Se menee kalahommiin. Ja hirvien metsästyksen!

Janette 3v: Se (isä) menee mejän kans sieneen.

Aava 6v: Mun iskä kattoo hirveesti teeveetä.

Lilli 6v: Munkin iskä kattoo hirveesti teeveetä.

Aava: Ja silloin kun pitäis lähtee jonnekin, niin se vaan makaa. Se haluaa joskus nukkua.

Haastattelija: Millanen teidän äiti on? Mitä se tykkää tehdä?

Vili 5v: Se ei tykkää tehdä mitään muuta kun käydä zumbassa ja jumpassa. Sekä kyllähän se nyt vähän tykkää lukea iltasatuakin.

6.2.2 Lapset

Jokainen tutkimukseni lapsi laski itsensä ja mahdolliset sisaruksensa kuuluvan perheeseen. Lapselle itselleen perheessä muodostui kuusi erilaista roolia: *leikkijä, pelaaja, apulainen, sääntöjen noudattaja ja hauskuuttaja*. Sisarukset olivat *leikkikavereita, kiusantekijöitä, hoivan kohteita ja erityisoikeuksien saajia*.

Leikkijä ja leikkikaveri. Kun haastatteluissa keskustelimme lapsen roolista perheessä, jokainen lapsi kertoi lasten tehtäväksi leikkimisen. Kotona leikitään yksin, yhdessä sisaruksen kanssa tai vanhempien kanssa. Sisarusten merkittävä rooli oli nimenomaan leikkikaverina toimiminen.

Haastattelija: Mitä teet kotona?

Sanni 3v: Hmm..leikin ja leikin ja leikin ja leikin!

Haastattelija: Mitäs te yleensä teette (siskon kanssa) yhdessä?

Aava 6v: Leikitään ja leikitään soturikissoja ja tehdään majat. Ja tehdään kaikkee sellasta. Piirretään ja ollaan piilosta. Tehdään kaikkee ihmeellistä!

Pelaaja. Pelailu oli myös tärkeä lapsen tekeminen. Pelejä pelailtiin yksin, sisaruksen kanssa tai koko perhe yhdessä. Peleillä viitattiin perinteisistä lautapeleistä aina tietokone- ja konsolipeleihin. Osa lapsista kertoi sisarusten harrastavan pelaamista ja pelaavan sellaisia pelejä, joita itse ei saa pelata.

Haastattelija: Mitäs te leikitte Ellin (sisko) kanssa?

Sanna 4v: Joskus me pelataan semmosta bingoa, meillä on semmonen peli.

Apulainen. Lapset pitivät tärkeänä omaa rooliaan vanhempien apulaisena. Lapset kertoivat muun muassa, että saavat auttaa vanhempiaan ruoanlaitossa, siivouksessa ja muissa kodin pienissä askareissa. Osa lapsista sai näistä tehtävistä myös viikkorahaa.

Maija 4v: Me ollaan saatu viikkorahaa. Aina jos me autetaan isää tai äitiä tekemässä koti-töitä.

Haastattelija: Minkälaisissa kotitöissä te autatte?

Maija: Että me pannaan vaatteita naulakkoon, sitte me saahaan (viikkorahaa).

Haastattelija: Onko jotain muuta, kun leikkimistä, mitä lapset tekee?

Kimmo 4v: Kyllä me joskus otetaan roskia pois semmosella harjalla.

Sääntöjen noudattaja. Keskustellessamme perheen yhteisistä säännöistä ja rajoista, lapset painottivat sitä, että lasten on noudatettava sääntöjä ja että vanhempia on toteltava. Sisaruksia saattoi koskea erilaiset säännöt esimerkiksi iän mukaan.

Haastattelija: Keneltä te kysytte lupaa, jos tahdotte tehdä jotain?

Seela 6v: Isiltä, äitiltä tai Venlalta (sisko).

Haastattelija: Onko niin, että isosiskot saa antaa luvan johonkin?

Seela: Joo.

Vili 5v: No mun isosiskon pitää totella eikä antaa lupia.

Hauskuuttaja. Osa lapsista kertoi, että he hauskuuttavat perheenjäseniään hassuttelemalla, hulluttelemalla, pelleilemällä ja tekemällä kepposia.

Haastattelija: Mitä te tykkäätte tehdä perheen kanssa?
Juuli 6v: Mä tykkään Jessen (veli) kanssa pelleillä ja välillä isi sitten komenti meitä. Jan-
nen (veli) kanssakin me keksitään semmosia hölmöjä juttuja!

Kiusantekijä. Osa isosisarena olevista lapsista kertoi pikkusisarustensa olevan kiusantekijöitä ja häiritsijöitä. He kertoivat pikkusisarusten tulevan häiritsemään heidän leikkejään ja kavereiden kanssa puuhastelua. Kiusaamisestakin puhuttiin.

Sara 6v: Arvaa kuka meidän perheen vanhin on? Lapsista. Minä!
Haastattelija: Sinä oot kaikista vanhin. Oot siis isosisko. Onks se kivaa olla isosisko?
Sara: Ei.
Haastattelija: Eikö? Miksi ei?
Sara: Siks ei. Ne pikkuset kiusaa mua. Ne ei anna mun leikkiä mun kavereitten kanssa.

Hoivan kohde. Jos perheessä oli vauva, häneen viitattiin aina hoivan kohteena. Isompien sisarusten tehtävänä oli auttaa vauvan hoidossa. Isosisarukset pitivät huolta pikkusisaruksistaan.

Vilma 4v: Minä piirrän nyt vauvan.
Haastattelija: Onko teillä vauva kotona?
Vilma: On, se on ihan pieni. Mun äiti hoitaa sitä. Siskonkin kanssa me voidaan hoitaa sitä.

Erityisoikeuksien saaja. Lasten kokemusten mukaan isosisaruksilla oli usein erilaisia etuoikeuksia nuorempiin sisaruksiin nähden. Isosisarukset saivat esimerkiksi enemmän vapauksia päätöstentekoon, oman huoneen tai katsoa enemmän televisiota. Isosisaruksilta saattoi myös kysyä lupaa kuten vanhemmilta. Isosisaruksia kunnioitettiin, mutta myös kadehdittiin.

Haastattelija: Onko jotain semmosta, mitä isommat siskot tai veljet saa tehdä, mitä pienemmät ei?
Juuli 6v: Isommat saa katsoa elokuvaa ja pienemmät ei kauheesti saa kaikkia elokuvia.
Seela 6v: On semmosia, mitä pienemmät ei saa tehdä mitä isommat tekee. Kuten minä saan nukkua yläsängyssä.

Vili 5v: Mää oon aina toivonu olla isovelii.
Haastattelija: Miks ois kiva olla isovelii?
Vili: No koska äiti on sanonu että isovelinä...
Seela 6v: Pitää hoitaa pikkuveliä.
Vili: Ei ku, nii pitäääki! Mut se on myös kivaa ku äiti on sanonu mulle, että isovelinä nii..
Seela: Ei tartte kysyy lupaa mihinkään!
Vili: Nii! Ja saa mennä aina vaikka kavereille. Vaikka keskiyöllä.

6.2.3 Muut perheenjäsenet

Muista perheenjäsenistä, kuten isovanhemmista, lemmikkieläimistä ja muista läheisistä keskusteltiin haastatteluissa huomattavasti vähemmän. Isovanhemmat näyttäytyivät *leikkikavereina*, *avunantajina* ja *yhteisten retkien* merkeissä. Isovanhempien luona käytiin yökylässä ja yhdessä esimerkiksi elokuvissa. Isovanhemmat auttoivat lapsia vanhempien tapaan asioissa, joita lapsi ei vielä itse kyennyt tekemään.

Haastattelija: Mitä sä tykkäät vaarin kanssa tehdä?

Vilma 3v: Pelata. Me käytiin myös Tatua ja Patua kattomassa elokuvissa.

Haastattelija: Asuuko mummo ja vaari teidän lähellä? Käyttökö siellä usein kylässä?

Vilma: (nyökkää) Me käydään yökylässä siellä.

Lemmikit olivat lasten *leikkikavereita* ja *huolenpidon kohteita*. Lemmikkieläimiä ruokittiin, siliteltiin ja niiden kanssa leikittiin. Osa lapsista kertoi ulkoiluttavansa koiraansa.

Haastattelija: Mitä koiran kanssa teette?

Seela 6v: Leikitään ja joskus vähän kiusataan.

Haastattelija: Kiusaatte? Mitäs se koira siitä tykkää?

Seela: Haukkuu.

Haastattelija: Kukas käy koiran kanssa ulkona?

Seela: Minä, Venla, Jonna tai äiti.

Vili 5v: Se on kivaa kun mun tädin koira on meillä, koska se on kivaa kun sen kanssa saa leikkiä kolmekymmentä kertaa päivässä!

Muut perheenjäseniksi laskettavat läheiset, kuten vanhemman uusi puoliso tai kaverit, jäivät keskusteluissa maininnan tasolle, joten heidän roolinsa perheenjäsenenä jäivät epäselväksi.

6.2.4 Yhdessä tekeminen

Keskustelimme lasten kanssa siitä, miten perhe viettää aikaa yhdessä. Osa lapsista ei osannut vastata kysymykseen ja monille kysymys tuntui olevan haastava. Koko perheen voimin *käytiin retkillä*, *osallistuttiin tapahtumiin* ja tehtiin asioita *kotona yhdessä*.

Yhteiset retket ja tapahtumat. Lapset kertoivat käyvänsä yhdessä perheensä kanssa retkillä esimerkiksi metsässä, makkaranpaistolla tai seikkailupuistossa. Koko perheen kesken vietettiin myös erilaisia juhlia, kuten syntymäpäiviä.

Haastattelija: Osaattekos kertoo, mikä on semmonen juttu, mitä teette koko perhe yhdessä?
Aava 6v: Käydään makkaranpaistolla. Me ollaan käyty talvellakin.

Haastattelija: Teettekö kotona jotain yhdessä perheen kesken?
Maija 4v: Kotona totanoinniin -- kotona me juhlietaan joskus synttäreitä vieraiden kanssa yhdessä. Äiti, minä, Heidi ja isi. Ja myös vieraat.

Kotona yhdessä. Perheen yhteisiä tekemisiä kotona olivat ruokailu, saunominen, pelailu ja television katsominen. Lapset ilmaisivat, että haluaisivat perheen viettävän enemmän aikaa yhdessä leikkien, pelaillen ja retkeillen.

Haastattelija: No mitäs on semmosia juttuja, mitä teette koko perhe yhdessä?
Seela 6v: Pelataan Afrikan tähteä.
Vili 5v: Joo! Mää aina voitan mun perheen Afrikan tähdessä. Paitsi isi on yhden kerran vaan voittanu ja Elisa vaan kolme. Äiti ei oo koskaan.

Roope 6v: Minä en piirrä meidän kotitaloa, koska mä teen semmosen, missä me ollaan to- ta noin niin retkellä.
Haastattelija: Oottekos te käyny perheen kanssa paljon retkellä?
Roope: (huokaa) Ei olla yhtään kertaa.
Haastattelija: Haluaisitko mennä?
Roope: (nyökkää)

Taulukossa 2 on kuvattu yhteenvetona lasten esittämät roolit eri perheenjäsenil- le.

TAULUKKO 2. Perheenjäsenten roolit

ÄITI	ISÄ	LAPSI ITSE	SISARUKSET	LEMMIKIT	ISOVANHEM- MAT	KOKO PER- HE YHDES- SÄ
Huolehtija	Harrastaja	Leikkijä	Leikkikaveri	Leikkikaveri	Leikkikaveri	Retket ja tapahtumat
Hemmottelija	Työntekijä	Pelaaja	Kiusantekijä	Huolenpidon kohde	Avunantaja	
Leikkikaveri	Leikkikaveri	Apulainen	Hoivan kohde		Yhteiset retket	Kotona yh- dessä
Sadunlukija	Rajojen asettaja	Sääntöjen noudattaja	Erityisoikeuksien saaja			
Avunantaja	Huolehtija					
Harrastaja	Avunantaja	Hauskuuttaja				
Rajojen asetta- ja Työntekijä	Sadunlukija					

6.3 Perheen ilmeneminen kotileikeissä

Kotileikinurkkauksessa on kuusi 2–4-vuotiasta lasta. Yksi lapsista ehdottaa: ”Leikitäänkö kotista?” Toinen vastaa: ”Joo, mää oon isä.” Lapset neuvottelevat keskenään rooleista: ”Nella vois olla isosisko ja minä pikkusisko.” ”Sää voit olla äiti kun oot kaikista pisin!” ”Kukas mää sitten oon?” ”Sää voit olla isi!” ”Mää oon kaikista pisin.” ”Nii!” ”Mitataanko meidät?” Lapset mittailevat toisiaan leikkinurkkauksen seinällä olevan pituusmitan avulla. Roolit valikoituvat pituuden mukaan siten, että pisimmät lapset ovat äiti ja isä ja pienemmät ovat siskoksia.

Perhe näyttäytyi tyypillisimmin lasten kotileikeissä. Perhe näkyi lasten leikeissä enemmän 2–4-vuotiailla kuin 5–6-vuotiailla. Tämä saattoi johtua osaltaan myös siitä, että 2–4-vuotiaiden ryhmässä oli erikseen rakennettu leikkinurkkaus kotileikkiä varten. Vanhemmilla lapsilla puolestaan perhe tuli esille puheessa enemmän: sekä lasten keskinäisissä keskusteluissa että keskusteluissa aikuisten kanssa.

5v ja 6v tytöt leikkivät paperilennokeilla. He heittelevät paperilennokeita huoneen pästä päähän. Tytöt keksivät, että lennokit ovat lintuja. Leikki muuttuu siten, että toinen tytöistä yrittää saada kiinni lennokkia toisen heittäessä sitä. Vähitellen leikkiin tulee perhelöytövuus mukaan. Tytöt keksivät olevansa itsekin lintuja. He ovat äitilintuja ja lennokit ovat heidän poikasiaan, joita he opettavat lentämään. Tytöt rakentavat pesän itselleen: ”Nää äidit ois kavereita. Rakennetaanko näille yhteinen tää koti?”

Nuoremmat lapset olivat useimmin itse roolissa kotileikeissä. Vanhemmat lapset leikkivät esimerkiksi Petshopeilla, barbeilla tai muilla pienillä leluilla leikkijä, joissa perhesuhteet näkyivät. Kaikissa perheleikeissä oli rooleina äiti ja lapsi. Jos lapsi leikki yksin, hänen roolinsa oli poikkeuksetta joko äiti tai lapsi. Muita perheenjäseniä leikeissä olivat isosisko, pikkusisko, isä ja koira. Kotileikissä nuoret olivat vauvoja.

Kolme 2–3-vuotiasta tyttöä leikkivät kotia. Kaksi tytöistä kertoo minulle, että ovat leikinimiltään Sanna ja Nanna. Toinen on isosisko ja toinen pikkusisko. Kolmas on äiti. Kysyn, onko äidillä nimeä ja hän vastaa: ”Olen äiti!” Hän tarkentaa minulle: ”Olen äiti ja nämä ovat minun pikkusiskojeni.” osoittaen kahta muuta tyttöä. Isosiskon roolissa oleva tokaisee: ”Eipäs kun minä olen isosisko.”

Lapset huutelevat minulle leikin lomasta: ”Me leikitään kotileikkiä!” Leikkiin tulleille ”vieraille” lapsille selostetaan: ”Tää on meidän koti.” ja esitellään pehmoeläintä: ”Tää on meidän koira. Sitä saa silittää.”

Leikeissä äidin rooli oli aina vahvin, ikään kuin leikin johtaja. Äiti yleensä päätti, mitä leikissä tehdään ja äidille myös kerrottiin kaikki, mitä leikissä tapahtuu. Roolit joko sovittiin tarkasti ennen leikkiä tai sitten ne muodostuivat itsestään leikin lomassa, jolloin ulkopuoliselle tutkijalle jäi epäselväksi kuka oli leikissä

missäkin roolissa. Leikkien sisältö rooleineen oli hyvin joustavaa ja muuntui tilanteiden mukaan. Samassa kodissa saattoi asua kaksi äitiä, joilla oli omat vauvat, ja toisinaan roolit vaihtuivat kesken leikin.

Vapaan leikin aika. 2-3-vuotiaat tytöt menevät kotileikkinurkkaukseen. Toinen työstä kysyy: "Leikitäänkö kotista?" ja ehdottaa samalla: "Ole sinä vaikka äiti ja mää lapsi." Leikki alkaa. Äiti ja lapsi laittavat yhdessä ruokaa, hoitavat vauvaa (nukke) ja laittavat pyykkejä kuivumaan.

Kotileikissä neljä 2-3-vuotiasta lasta, joilla on rooleina äiti, isä, isosisko ja pikkusisko. Lisäksi leikissä on kaksi nukkea vauvan rooleissa. Äiti kysyy isältä: "Antaisitko minulle laukun?" Lapset, äiti ja isä kokoontuvat laukusta löytyneen karkkirasian ympärille ja kaikille jaetaan yksi karkki. Isä lähtee yhden vauvan kanssa kauppaan. Pikkusisko kysyy: "Äiti, milloin saadaan ruokaa?" Äidin roolissa oleva lapsi onkin jo poistunut leikistä. Pikkusisko huolestuu: "Voi ei, nyt meillä ei ole äitiä. Kuka voisi olla äiti?" Uuden äidin valinnassa tulee hieman riitaa: "Voisitko sinä olla äiti?" "Joo." "Ei vaan minä olen äiti!" "Minä, minä minä!" Äidin rooli tuntuu olevan haluttu.

Kaikki leikkiin osallistuvat tekivät samoja asioita. Suurin osa leikkien sisällöstä oli kodin arkeen liittyvää: vauvan hoitoa ja erilaisia kodin askareita, kuten ruuanlaittoa, pyykinpesua, siivousta, nukkumista ja heräämistä. Myös erilaisia kodin sääntöjä leikittiin.

3- ja 4-vuotiaat lapset kutsuvat minut kyläilemään kotileikkiinsä. Istun katetun ruokapöydän ääreen ja kysyn lapsilta, keitä he ovat. Vastaus kuuluu: "Eevi on äiti ja mää oon isä. Mää yleensä teen ruuan sitten kun vauva herää." Tässä leikissä on siis läsnä äiti, isä ja kaksi vauvaa. Sekä isä että äiti kattavat pöytää ja syöttävät vauvoja. Ruokapöydässä äiti ja isä keskustelevat siitä, mitä on ruokana ja mitä on jälkiruuaksi ja ovat yhtä mieltä siitä, että jälkiruokajäätelöä voi antaa vauvoille vasta sitten, kun lautanen on syöty tyhjäksi. Isän roolissa oleva lapsi kuitenkin muuttaa mielipidettään ja sanoo, että vauva saa kyllä jäätelöä, vaikka ei jaksanut syödä loppuun. Sitten hän vie vauvalta jääneen ruuan jääkaappiin.

Suurin osa leikkien sisällöstä tapahtui kodin sisällä, mutta toisinaan lapset lähtivät käymään myös bussi- tai junamatkalla, kaupassa, töissä tai veivät vauvoja päiväkotiin. Kun isän tai äidin roolissa oleva lapsi lähti töihin, hän poistui hetkeksi kotileikkinurkkauksesta, meni seisomaan tai istumaan toisaalle ja tuli hetken päästä takaisin. Itse työpaikalla oloa ei siis leikitty tai osattu leikkiä.

4-vuotiaat tytöt tuovat vauvanuket luokseni: "Nää tulis nyt sulle hoitoon kun me mennään töihin." Lapset menevät ikkunalaudalle istumaan ja hetken kuluttua palaavat luokseni: "Nyt nää tuli töistä ja me viedään vauvat kotiin."

Lapset ovat rakentaneet tuoleista junan ja lähes jokaisella matkustajalla on vauvanukke sylissään. Vauvoja puetaan ja riisutaan junamatkan aikana. Yksi lapsista käy hakemassa nukenvaatteita ja tuo niitä junassa matkustaville. Eräälle nukelle lapsi tuo housut ja sanoo: "Hän on tyttö. Tytöllä pitää joskus olla myös housut." Vauvoista pidetään matkan ajan huolta, silitellään, pajjailaan ja pidetään kiinni, etteivät ne putoa maahan. "Vauva itkee, jos se tippuu." eräs lapsi toteaa.

Etenkin 4–6-vuotiaiden lasten kohdalla perheleikit olivat suosituimpia tyttöjen kuin poikien keskuudessa. Myös lapset itse olivat tietoisia siitä, että pojat harvoin leikkivät perheleikkejä. Jos poikien nähtiin leikkivän perheleikkejä, se aiheutti hämmästyksiä.

Eemeli 6v ja Vili 5v leikkivät Petshopeilla. Leikissä oli rooleina äiti, isä ja veljekset. Saara 6v tulee paikalle ja kysyy ihmetellen Vililtä: ”Mitä sä oikein teet?” Vili vastaa tyyneesti: ”Leikin Petshopeilla.” Saara jatkaa ihmettelyä: ”On eka kerta, kun nään, että leikit niillä!” Vili puolustautuu sanoen: ”No kyllä pojatkin voi leikkiä Petshopeilla!”

Lasten kotileikkien sisällöt on koottu taulukkoon 3.

TAULUKKO 3. Perhe lasten leikeissä

KOTILEIKKI			
Tapahtumapaikka	Rooleissa	Leikin henkilöt	Leikin sisältö
Koti	Lapset itse	Äiti	Perheen säännöt
Auto	Leikkikalut	Lapset (isosisko,	Arjen askareet
Bussi/juna	(Aikuinen)	pikkusisko, vauva)	Matkustaminen
(Kauppa)		Isä	Lasten päiväkotiin vieminen
(Työpaikka)		Koira	Työssäkäynti
			Kaupassäkäynti

7 POHDINTA

Tässä luvussa pohdin tutkimustuloksiani ja tarkastelen niitä aikaisempien tutkimusten valossa. Arvioin myös tutkimukseni luotettavuutta ja eettisyyttä ja lopuksi esittelen jatkotutkimusmahdollisuuksia.

7.1 Tutkimustulosten tarkastelu

Tutkimukseni haastatteluaineiston perusteella tutkimukseni lapset elivät kolmenlaisissa perhemuodoissa: ydinperheessä, uusioperheessä ja yksinhuoltaja-perheessä. Samankaltaisista perheistä olevien lasten näkemykset perheestä saattoivat silti vaihdella ja mielipiteitä esimerkiksi siitä, kuka kuuluu perheeseen ja miksi, oli monenlaisia. Lapset perustelivat perheeseen kuulumista useimmiten viitaten omaan perheeseensä, mutta he olivat tietoisia myös siitä, että on olemassa muunkinlaisia perheitä kuin oma perhe. Osa lapsista myös ilmaisi, että joku toinen voi käsittää perheen eri tavalla kuin hän.

Kuten Oliveira-Formosinhonkin (2009) tutkimuksessa, myös tässä tutkimuksessa kaikki lapset mielsivät perheenjäsenikseen ydinperheen jäsenet. Ydinperheen jäsenistä vauva mainittiin usein erikseen vauvana, ei siskona tai veljenä, samoin kuin Oliveira-Formosinhon tutkimuksessa. Aikaisempien tutkimusten (esim. Oliveira-Formosinho 2009; Paajanen 2007; Ritala-Koskinen 2001a) tapaan myös isovanhemmat laskettiin usein kuuluvaksi perheeseen. Isovanhempien perheeseen kuulumisen tosin jakoi näkemyksiä. Yksi lapsi laski selkeästi vanhemman uuden puolison perheenjäseneksi ja muutama lapsi mainitsi uuden puolison, mutta kuvaus heidän rooleistaan jäi vähäiseksi. Myös lemmikit mainittiin kuuluvaksi perheeseen. Mielenkiintoista oli lemmikkieläinten vertaaminen pehmoleluihin, yhden lapsen jopa laskiessa pehmolelunsa perheenjäseneksi.

Perheeseen kuulumista määritteli tässä tutkimuksessa yhdessä asuminen, biologinen suhde sekä emotionaalinen suhde. Toisin kuin aikaisemmin tehdyssä

tutkimuksessa (ks. Oliveira-Formosinho 2009), lapset eivät yhtä lasta lukuun ottamatta viitanneet perheenjäsenten fyysisten ominaisuuksien samanlaisuuteen. Samanlaisuutta ei siis pidetty määrittävänä tekijänä sille, kuka kuuluu perheeseen. Perheenjäseniä osattiin kuitenkin kuvailla hyvin tarkkaan ja piirtäessään lapset kertoivat esimerkiksi perheenjäsentensä pituuseroista, hiustyyleistä ja lempiväreistä. Myös perheenjäsenten harrastukset ja muut mieltymykset tiedettiin tarkkaan. Lapset olivat tietoisia siitä, että perheenjäsenillä on omia, kodin ulkopuolisia harrastuksia ja töitä. Lapset kertoivat myös esimerkiksi vanhempien keskinäisistä tekemisistä, joissa lapset eivät olleet mukana. Perheenjäsenistä kerrottiin lähtökohtaisesti yksilöinä, omina toimijoinaan. Vasta herätellessäni kysymyksiä siitä, mitä lapsi tekee mielellään kyseisen perheenjäsenen kanssa, lapset alkoivat pohtia enemmän yhteisiä tekemisiä ja suhteita perheenjäseniin.

Äiti oli tässä tutkimuksessa erityisessä asemassa, sillä hänet otettiin usein puheeksi ensimmäisenä, kun aloitimme keskustelun perheestä. Äiti myös piirrettiin perhekuvaan pääsääntöisesti ensimmäisenä. Myös kotileikeissä äidin rooli oli hyvin tärkeä; äiti oli kotileikin tärkein henkilö, jonka ympärille muut roolit rakentuivat. Samanlaisen havainnon on tehnyt myös Kalliala (1999), jonka mukaan kotileikin perusyksikkönä toimiikin juuri äiti ja lapsi, mutta joskus leikkiä kasvatetaan myös sisarusten, lemmikkien ja isän rooleilla.

Paljon puhuttu ”uusi isyys” (Jokinen 2011; Miettinen & Rotkirch 2012) näkyi myös tämän tutkimuksen tuloksissa. Äidin ja isän roolit olivat lasten puheessa hyvin samanlaisia, molemmat vanhemmat osallistuivat kodinhoitoon ja lapsista huolehtimiseen. Äidistä puhuttaessa nämä tehtävät tulivat selkeämmin esille, mutta isänkin todettiin näitä tekevän. Perinteistä sukupuolittunutta roolijakoa ei juurikaan ollut nähtävissä. Myös kotileikeissä isän rooli esiintyi hyvin samanlaisena kuin äidin, mikäli leikissä oli isän rooli mukana. Lasten kuvailemista vanhempien tehtävistä löytyi samansuuntaisia rooleja kuin Helmisen ja Iso-Heiniemen (1999) kehittämässä Vanhemmuuden roolikartassa. Esimerkiksi *rajo-*

jen asettajan, huoltajan ja rakkauden antajan roolien kuvauksista löytyy paljon samoja piirteitä kuin tämän tutkimuksen lasten vastauksissa koskien vanhempia.

Myös sisarukset näyttäytyivät lapsille tärkeinä perheenjäseninä. Sisarusten kanssa leikittiin, tehtiin kepposia, heitä ihannoitiin ja myös kadehdittiin. Osa lapsista ikävöi sisartaan päiväkotipäivän aikana. Etenkin isosisaruksilla koettiin olevan erityisoikeuksia perheessä ja joskus sisarukset toimivat jopa lähes aikuisen roolissa, sillä isosisarukselta saattoi kysyä lupaa tekemisiin. Tämä näkyi myös lasten leikeissä, sekä tässä tutkimuksessa, että Kallialan (1999) tutkimuksessa; isosiskon rooli saattaa muistuttaa ”kakkosäidin” roolia. Ison tytön elämässä on enemmän vapautta ja he saavat tehdä mitä haluavat. (Kalliala 1999, 109.) Lasten kuvailemat sisarusten roolit ja sisarussuhteet näyttäytyivät tässä tutkimuksessa siis hyvin samankaltaisena kuin esimerkiksi Edwardsin ym. (2006) tutkimuksessa.

Keskustellessamme perheenjäsenten rooleista, tehtävistä ja mieleisistä yhteisistä tekemisistä, yksikään lapsi ei suoraan viitannut hellyydenosoituksiin, kuten sylittelyyn ja suukotteluun tai lohduttamiseen. Oliveira-Formosinhon (2009) tutkimuksessa nämä asiat olivat isossa roolissa lasten kertoessa perheestään. Sen sijaan äidin ja isän rakastamisesta puhuttiin kyllä yleisemmin. Jäin pohtimaan, eivätkö hellyydenosoitukset kuuluneet näiden lasten perheenjäsenten vuorovaikutukseen vai eikö niitä vain pidetty mainitsemisen arvoisina. Lapset ehkä pitivät hellyydenosoituksia itsestään selvinä asioina, joita ei tullut mieleen mainita. Kyseessä voi myös olla kulttuuriimme tai tilanteeseen liittyvä seikka; hellyydenosoitukset ovat ehkä liian henkilökohtaisia asioita vieraalle henkilölle kerrottavaksi. Haastattelijana olisin toki voinut vielä tarkemmin tiedustella, millä tavoin esimerkiksi äiti osoittaa rakkauttaan perheenjäseniään kohtaan.

Yhteinen aika perheen kanssa tuntui olevan lapsille erityisen tärkeää. Leikin merkitys kulki mukana jokaisessa haastattelussa. Lähes poikkeuksetta lasten mielestä kaikkein parasta perheessä oli yhdessä leikkiminen (ks. myös Oliveira-

Formosinho 2009). Monet lapset harmittelivat sitä, että vanhemmilla ei ole riittävästi aikaa tai halua leikkimiseen. Lasten oli myös vaikea keksiä, mitä koko perhe tekee yhdessä. Useimmiten vastauksena olivat erityistapahtumat, kuten syntymäpäivät tai muut juhlat ja retket, siis arjesta poikkeavat tilanteet. Vain muutama lapsi kertoi perheen syövän yhdessä, pelaavan pelejä tai katsovan televisiota. Voi hyvinkin olla totta, että arjessa koko perheen yhteinen aika on vähäistä, sillä tämän hetken perheissä perheenjäsenten elämässä korostuu yhä enemmän jokaisen yksilöllisyys ja omat elämäntilanteet. (Ks. Rönkä ym. 2009, 16–17.) Media osana perhe-elämää näyttäytyi vahvasti lasten haastatteluissa ja myös jonkin verran leikeissä (vrt. Jokinen 2011). Leikeissä median osallisuus näyttäytyi puhelimen käyttönä, kun lapset leikkivät soittavansa tai vastaavansa puhelimeen. Haastatteluissa lapset kertoivat television katselusta sekä tabletilla tai tietokoneella pelaamisesta yksin tai yhdessä perheenjäsenen kanssa.

Lasten kotileikeissä tapahtumat sijoittuivat aina kotiin ja kotona tehtiin arjen askareita, kuten ruoanlaittoa ja siivoamista. Kodista saatettiin leikin aikana poiketa kauppaan, töihin tai harrastuksiin, mutta varsinainen leikki tapahtui kotona. Esimerkiksi töiden tekoa lapset eivät varsinaisesti leikkineet. Vanhempien työt ovatkin lapselle ehkä tuntematonta aluetta oikeassa elämässä; tiedetään, että töissä käydään, mutta ei sitä, mitä työpaikalla tapahtuu. Lapset myös käsitelivät leikeissään erilaisia perheen sääntöjä, niiden noudattamista ja myös niitä joustamista. Leikki mahdollisti lapsille myös perinteisten roolien rikkomisen ja perherakenteen vaihtelun: roolit saattoivat vaihtua kesken leikin ja samassa kodissa saattoi hyvin asua useampi äiti omien vauvojensa kanssa. Tässä tutkimuksessa lasten leikeissä näkyi ainoastaan ydinperheen jäseniä, isovanhempien ja muiden läheisten roolit eivät näkyneet leikeissä. Lemmikkieläinten roolejakin leikittiin hyvin vähän.

Kaiken kaikkiaan perhe näyttäytyi lapsille tärkeänä ja merkityksellisenä. Perheenjäsenistä puhuttiin arvostaen ja kunnioittaen, yhteinen aika nähtiin arvokkaana ja sitä toivottiin mahdollisimman paljon. Omasta perheestä löydettiin

hyvin vähän kielteistä sanottavaa ja monet lapset mainitsivat oman perheensä olevan paras. Useissa tutkimuksissa perhettä on pidetty yhtenä tärkeimpänä hyvinvoinnin ja onnellisuuden mittarina (ks. esim. Jokinen 2011; Törrönen 2012) ja samanlaisen käsityksen antoi tämäkin tutkimus lasten näkökulmasta.

7.2 Tutkimuksen arviointi

Tutkimusprosessiin kuuluu itsestään selvästi tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden arviointia. On muistettava, että laadullisessa tutkimuksessa tutkijan rooli vaikuttaa aina niin tutkimukseen osallistuviin kuin aineistoonkin (Vilkkä 2007, 56). Tässä tutkimuksessa on pohdittava myös erityisesti lapsiin kohdistuvan tutkimuksen erityispiirteitä. Muun muassa ongelmanasetteluun, tutkimusmetodiikkaan ja havaintojen tulkintaan on kiinnitettävä erityistä huomiota. Myös eettisiä kysymyksiä on pohdittava tutkimuksen eri vaiheissa. (Patton 2002; Ruoppila 1999, 26–28.)

7.2.1 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin ei ole selkeitä ohjeita samalla tavalla kuin määrällisessä tutkimuksessa. Laadullista tutkimusta arvioidaan kokonaisuutena, jolloin sen johdonmukaisuus painottuu. Tutkijan on jatkuvasti pohdittava tekemiään ratkaisuja ja otettava samalla kantaa sekä analyysin kattavuuteen että tekemänsä työn luotettavuuteen. (Eskola & Suoranta 2008, 208–209.) Hyödynsin tutkimuksessani Lincolnin ja Cuban (1985, 290) määrittelemiä luotettavuuden arviointikriteerejä. Luotettavuus voidaan jakaa neljään osa-alueeseen, jotka ovat Tynjälän (1991, 390) suomentamina totuusarvo, sovellettavuus, pysyvyys ja neutraalisuus.

Totuusarvolla viitataan siihen, miten tutkija osoittaa tutkimustulosten ja tulkintojen vastaavan tutkittavaa todellisuutta. Totuusarvon täyttymisen edellytyksenä on tutkimuksen uskottavuus ja vastaavuus. (Lincoln & Cuba 1985, 296; Tynjälä 1991, 390.) Tutkimukseni vastaavuutta ja uskottavuutta paransi triangulaatio (Lincoln & Guba 1985, 30), jolla tarkoitetaan esimerkiksi useamman tutkijan

tai tutkimusmenetelmän hyödyntämistä. Käytin tutkimuksessani useampaa menetelmää, joten sain monipuolista ja toisiaan täydentävää aineistoa tutkimukseeni. Lasten piirrosten antama tieto täydensi haastattelujen antamaa tietoa ja tämä antoi minulle mahdollisuuden tulkita niitä rinnakkain. Käytin sekä haastatteluja että leikin havainnointia, jolloin sain entistä kattavamman kuvauksen lasten perhekäsityksistä.

Käytin sekä haastattelujen että havainnoinnin tukena videointia. Tällä tavalla pystyin parhaiten keskittymään itse tutkimuskohteeseen, kun aikaa ei kulunut asioiden ylöskirjaamiseen. Videoinnin avulla oli helpompi palata keskustelu- ja leikkitalanteisiin, kun ne oli visuaalisesti taltioitu. Näin sain tilanteista tarkempaa kuvaa ja videoita katsellessani huomasin sellaisia asioita, joita en huomannut havainnoidessani. Videointi auttoi myös sen tarkistamisessa, kuka sanoi tai teki mitäkin.

Sovellettavuudella tarkoitetaan tutkimusaineiston rikasta kuvailua, jonka avulla lukija voi päätellä, kuinka paljon tutkimuksen löydöksiä voi soveltaa muihin tutkimuskohteisiin. Laadullisessa tutkimuksessa ei ole tavoitteena saada selville yhtä ainoaa totuutta, vaan yksi näkökulma tutkittavasta ilmiöstä. (Lincoln & Guba 1985, 316; Tynjälä 1991, 392.) Tässä tutkimuksessa pyrin kuvaamaan raportissani kaikki tutkimukseni vaiheet mahdollisimman tarkkaan ja aineistoni löydöksiä mahdollisimman monipuolisesti ja loogisesti ryhmiteltynä. Aineistoviittaukset päätelmieni ohessa antaa lukijalle avaramman katsauksen aineistooni. Tekemäni yhteenvedot ja analyysiesimerkki auttavat lukijaa hahmottamaan sitä, miten olen aineistoa käsitellyt. Tutkimusaineiston kuvailun avulla on mahdollista herätellä jatkotutkimushaasteita tai pohtia lisätutkimuksen tarpeita sekä sitä, miten tutkimustulokset soveltuvat muihin konteksteihin. (Bogdan & Knopp Biklen 2007, 26).

Tutkimuksen pysyvyydellä tarkoitetaan sitä, että vaikka tutkimus olisikin mahdollista toistaa samanlaisena, tutkimustulokset voivat silti vaihdella (Lin-

coln & Guba 1985, 298–299). Tähän vaikuttavat eri syistä johtuvat muutokset esimerkiksi tutkijan taidoissa tai ympäröivissä olosuhteissa (Tynjälä 1991, 391). Omat henkilökohtaiset käsitykseni, arvoni ja kokemukseni mukaan lukien kokemattomuuteni tutkijana ovat varmasti vaikuttaneet tutkimukseeni kaikissa vaiheissaan. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija itse onkin merkittävässä roolissa, jolloin omien lähtökohtien tiedostaminen on tutkimuksen luotettavuuden kannalta olennaista. Tutkijan on arvioitava omaa työskentelyään ja valintojaan koko tutkimuksen ajan pohtien esimerkiksi sitä, ovatko valinnat tutkittavan asian kannalta tarkoituksenmukaisia. (Patton 2002, 566–570.) Tiedostan, että omat ennakkokäsitykseni tutkimusaiheesta ovat vaikuttaneet tietyllä tasolla tutkimusprosessiin, mutta olen pyrkinyt minimoimaan vaikutukset olemalla mahdollisimman puolueeton esimerkiksi haastattelutilanteissa enkä ottanut selkeästi kantaa lasten kommentteihin. Tällä tavoin toteutin neutraalisuutta, neljättä tutkimuksen luotettavuutta lisäävää tekijää. (Lincoln & Guba 1985, 318.)

Tutkimuksen tekeminen oli minulle oppimisprosessi: tutkimuksen edetessä opin jatkuvasti uusia asioita ja kehityin tutkijana. Esimerkiksi ensimmäiset haastattelutilanteet olivat erilaisia viimeisimpiin verrattuna, sillä lasten haastattelu oli aluksi minulle vielä täysin uutta. Useamman haastattelun myötä opin paremmin reagoimaan lasten vastauksiin ja esittämään tarkentavia lisäkysymyksiä. Alun kokemattomuuteni saattoi siis vaikuttaa siihen, että osa haastatteluista jäi sisällöltään niukemmiksi. Olisin esimerkiksi voinut kysellä vielä enemmän lapsilta heidän näkemyksiään muista läheisistä perheenjäsenistä, joiden roolit jäivät tällä kertaa maininnan tasolle. Kokemattomuuden vaikutusta luotettavuuteen olisi voinut vähentää esimerkiksi siten, että olisin harjoitellut haastattelua ensin epävirallisesti muutaman lapsen kanssa. Aineistonkeruu tapahtui melko lyhyellä aikavälillä, joten myös tutustuminen lapsiryhmiin tapahtui melko nopeasti. Aineisto olisi voinut olla vielä kattavampi, jos olisin käyttänyt tutustumiseen pidemmän ajan, jolloin olisin ollut tutumpi aikuinen lapsille. Lapset olivat kuitenkin hyvin avoimia ja suhtautuivat minuun myönteisesti aineistonkeruun aikana.

7.2.2 Tutkimuksen eettisyys

Muuttunut käsitys lapsista ja lapsuudesta on vaikuttanut lapsia koskevaan tutkimukseen paljon. Nykyään lapsia pidetään luotettavina informanteina heitä itseään koskevissa asioissa ja heidät otetaan jopa mukaan tutkimusprosessiin kansatutkijoina. Näin lapsia koskevaan tutkimukseen on tullut myös uudenlaisia eettisiä kysymyksiä. (Strandell 2010, 93.)

Tällä hetkellä vahvistumassa oleva ajattelutapa on, että lapsia tutkittaessa ei tulisi etsiä erityisiä iän mukaisia määritelmiä. Lasten ja aikuisten välillä ei siis nähdä olevan sellaisia eroja, joiden perusteella lapsia tulisi lähestyä erityisillä ja erilaisilla tutkimusmenetelmillä. Lasten ollessa osa tutkimusta, huomio kohdistetaan yhä enemmän lasten kykyyn ja oikeuteen osallistua ja vaikuttaa heitä itseään koskeviin asioihin. Näin ollen ajatus lapsuudesta ja aikuisuudesta toistensa vastakohtina ei enää ole pätevä. (Kuula 2011, 147; Strandell 2010, 92–93.)

Etenkin nuorimpia, alle kouluikäisiä lapsia tutkittaessa, yksi eettinen kysymys koskee sitä, keneltä suostumus tutkimukseen kysytään. Tutkimuseettisistä ja lainsäädännöllisistä syistä lasten osallistumisesta tutkimukseen on sovittava lapsen huoltajan kanssa. Tässä tutkimuksessa pyysin kirjalliset luvat sekä lasten vanhemmilta (liite 2) että tutkimuspäiväkotien henkilökunnalta (liite 1). Kuten myös Strandell (2010, 96) muistuttaa, näiden lupien lisäksi on yhtä tärkeää, ellei tärkeämpääkin, kysyä tutkimuslupa myös lapsilta itseltään (ks. myös Kuula 2011, 148). Vaikka lapsi saisi luvan osallistua tutkimukseen vanhempiensa puolesta, ei se tarkoita, että lapsi itse haluaisi osallistua. Lapsi voi kieltäytyä osallistumasta monestakin syystä ja tällöin lapsen tahtoa on kunnioitettava eikä lasta koskaan saa pakottaa. Tutkimuslupa kysytään lapselta eri tavalla kuin aikuiselta ja suostumuksen kysyminen on pidettävä esillä koko ajan. On myös hyvin mahdollista, että lapsi itse haluaisi osallistua tutkimukseen, mutta lupaa vanhemmilta ei ole saatu. Tällöin tutkijan on mietittävä, miten ongelman ratkaisee, sillä lapsen saattaa olla hyvin vaikeaa ymmärtää, miksi hän ei saa osallistua, jos muut lapset saavat. (Strandell 2010, 97–98.) Suunnittelin tässä tutkimuksessa

ratkaisevani asian siten, että lapsi saisi osallistua keskusteluun ja piirtämistehtävään joka tapauksessa halutessaan, mutta jättäisin kyseisen lapsen osuuden aineistostani pois, mikäli en saisi lupaa vanhemmilta. Tällä tavalla ei kuitenkaan tarvinnut toimia, sillä sain tarvittavat luvat kaikkien lasten vanhemmilta.

On tärkeää, että lapsi ymmärtää mitä tutkija tekee ja miksi (Strandell 2010, 97). Aineistonkeruujakson alussa esittelin itseni lapsiryhmälle ja kerroin lapsille, mitä teen päiväkodissa. Kerätessäni aineistoa pyrin siihen, että lapset ymmärsivät, miksi olin päiväkodissa ja usein kysyin lapsilta lupaa tulla seuraamaan heidän leikkejään. Vastasin lasten esittämiin kysymyksiin parhaani mukaan. Haastattelut aloitin siten, että kysyin lapsilta, muistavatko he miksi olen täällä ja mitä teen. Muistutin aina, että keskeyttää saa, jos siltä tuntuu. Annoin myös lasten tutkia käyttämäni videokameraa ja muistiinpanovälineitäni. Useimpien lapset ottivat minut vastaan avoimesti ja jopa pyysivät mukaan leikkeihinsä. Muutaman kerran jouduin poistumaan leikki-tilanteesta jonkun lapsen ilmaisessa läsnäoloni häiritsevän.

Eettiset kysymykset kohdistuvat usein myös tutkijan rooliin. Otin tässä tutkimuksessa osallistuvan havainnoijan roolin ja osallistuin tietoisesti jossain määrin päiväkodin toimintaan esimerkiksi pukemistilanteissa. Toisinaan jouduin kuitenkin pohtimaan, millainen on roolini päiväkodissa. Esimerkiksi joissain tilanteissa lapset pyysivät minulta lupaa johonkin toimintaan tai toivoivat minua pelaamaan tai leikkimään kanssaan juuri silloin, kun olin kirjoittamassa muistiinpanoja toisaalla. Tällöin jouduin tarkentamaan lapsille rooliani tutkijana. Olen koulutukseltani lastentarhanopettaja ja päiväkodin henkilökunta silloin tällöin kysyi minulta kollegana muun muassa omia näkemyksiäni tietyistä lapsista tai heidän toiminnastaan. Näissä tilanteissa oli tarkkaan mietittävä, missä määrin voin puuttua asioihin lastentarhanopettajana ja milloin on pidäyttyvä täysin tutkijan roolissa (ks. Strandell 2010, 101).

Lapsia tutkittaessa pohditaankin usein puuttumattomuuden periaatetta eli sitä, milloin tutkija voi rikkoa puuttumattomuuden esimerkiksi lapsia havainnoidessaan. Tutkija saattaa nähdä tilanteita, joita henkilökunta ei näe. Aina nämä tilanteet eivät ole yksiselitteisiä ja helppoja, sillä esimerkiksi raja leikillisen painimisen ja tappelun välillä on hyvin häilyvä. (Strandell 2010, 103.) Tällaisia tilanteita osui kohdalleni hyvin vähän. Muutamiiin riitatilanteisiin puutuin vain kysymällä, mistä on kyse.

Tutkimusraportissani suojasin lasten ja päiväkotien anonymiteetin käyttämällä lapsista ja heidän kertomistaan henkilöistä peitenimiä ja liitteissä olevista lupalomakkeista jätin pois päiväkotien nimet. Tutkimukseen osallistuneet lapset ja päiväkodit eivät ole tunnistettavissa tämän raportin perusteella.

7.3 Jatkotutkimusmahdollisuudet

Tämä tutkimus antoi yhden näkökulman lasten näkemyksiin perheestä. Vaikka tutkimuksia lasten perhekäsityksistä on tehty jonkin verran, lisää tutkimusta tarvitaan. Etenkin päiväkoti-ikäisten näkemykset ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Perheet elävät muutoksen aikaa; perheet moninaistuvat ja erilaiset perhemuodot lisääntyvät jatkuvasti. Näin myös käsitys perheestä moninaistuu. Perhe on juuri nyt hyvin ajankohtainen tutkimusaihe. Ritala-Koskinen toi jo vuonna 2001 esille tarpeen tutkia perhettä lisää eri näkökulmista; perhe ja läheissuhteet vaativat analyysiä, jotta muualla myöhäismodernissa yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia voitaisiin ymmärtää (Ritala-Koskinen 2001a, 213). Tässä tutkimuksessa ydinperheen ulkopuolisten perheenjäsenten, kuten isovanhempien ja vanhempien uusien puolisoitten roolit jäivät vähäiselle käsittelylle. Etenkin nyt perhemuotojen monipuolistuessa olisi hyvä tutkia tarkemmin myös heidän roolejaan perheenjäseninä ja lasten suhdetta heihin.

Omassa tutkimuksessani jäin miettimään, olisivatko haastattelemani lasten sisarukset tai vanhemmat kuvailleet perhettä samalla tavalla. Jatkossa perhettä voi-

sikin tutkia esimerkiksi vertailemalla saman perheen jäsenten perhekäsityksiä; miten samassa perheessä elävien henkilöiden näkemykset perheestä eroavat vai ovatko ne samankaltaisia. Länsimaissa perhe on kokenut suuria muutoksia viimeisten vuosikymmenten aikana ja muutoksia perhekäsityksissä on varmasti tapahtunut myös muissa kulttuureissa. Ajankohtainen tutkimusaihe voisikin olla eri kulttuurien perhekäsitysten vertailu ja perhekäsityksissä tapahtuneet muutokset. Tässäkin tutkimuksessa pääsi jo näkemään hieman viitteitä kulttuurin vaikutuksesta lasten tulkintaan perheestä verratessani omia tutkimustuloksiani Oliveira-Formosinhon (2009) tutkimukseen, jossa kohderyhmänä olivat portugalilaiset 4-5-vuotiaat lapset.

Perheen eläessä muutoksen aikaa, myös lasten leikit kehittyvät ja muotoutuvat. Olisi hyvin antoisaa tutkia enemmän kulttuurin heijastumista lasten leikkeihin, kuten juuri perheen ilmenemistä leikeissä. Kalliala (1999) on tutkinut väitöstutkimuksessaan suomalaisten lasten leikkikulttuuria 1990-luvun lopulla ja tutkimuksessaan hän toi esille perheen ja perhe-elämän näkymisen lasten leikeissä. Oma tutkimukseni toi yhden näkökulman 2010-luvun lasten perheleikeistä. Leikin tutkimuksessa olisi ajankohtaista tutkia enemmän sitä, miten perheissä tapahtuneet muutokset heijastuvat lasten leikkeihin; miten esimerkiksi teknologian kehittyminen, yksilöllistyminen tai ajankäytön muutokset vaikuttavat lasten perheleikkeihin. Leikki on lapsen tapa käsitellä maailmaa ja onkin sanottu, että leikki myös paljastaa heidän maailmaansa. Leikkiä tutkimalla voidaan saada hyvin arvokasta tietoa lasten mielipiteistä, käsityksistä ja näkemyksistä.

Kaiken kaikkiaan lasten näkemysten esiin tuominen antaa etuoikeuden oppia tuntemaan heidät paremmin sekä ymmärtää lapsuutta paremmin. Lasten näkemysten tiedostaminen onkin erityisen tärkeää juuri lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. Yhdyn Oliveira-Formosinhon (2009) ajatukseen siitä, että lasten näkemyksiä tutkimalla voidaan oppia enemmän heidän tietämyksestään, tuntemuksistaan, ajatuksistaan ja toiveistaan sekä samalla kasvattaa omaa ymmärrystä ja tietoutta.

LÄHTEET

- Aarnos, E. 2001. Kouluun lapsia tutkimaan: havainnointi, haastattelu ja dokumentit. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle, 144–158.
- Alanen, L. 2009. Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.) Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Tampere: Vastapaino. 9–31.
- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, A. 2003. Lastenhoidon kaksi maailmaa. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 159–185.
- Beier, L., Hofäcker, D., Marchese, E. & Rupp, M. 2010. Family structures & family forms an overview of major trends and developments. FAMILYPLATFORM.
- Bogdan, R. C. & Knopp Biklen, S. 2007. Qualitative research for education. An introduction to theories and methods. 5. painos. Boston: Pearson education.
- Christensen, N. & Launer, I. 1985. Leikki ja varhaiskasvatus. Kansankulttuuri.
- Dunn, J. 2006. Siblings and socialization. Teoksessa J. E. Grusec & P. D. Hastings. (toim.) Handbook of socialization: theory and research. New York: Guilford Press, 309–327.
- Dunn, J., O'Connor, T. & Levy, I. 2002. Out of the picture: A study of family drawings by children from step-, sigle-parent, and non-step families. Journal of clinical child and adolescent psychology 31(4), 505–512.
- Edwards, R., Haldfield, L. Lucey, H. & Maunther, M. 2006. Sibling identity and relationships. Sisters and brothers. London: Routledge.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Finch, J. 2007. Displaying families. Sociology 41(1), 65–81.
- Hansson, L. 2011a. Towards a Definition of the Family? Teoksessa L. Farrel & L. William. (toim.) Spotlights on Contemporary Family Life. FAMILYPLATFORM – Families in Europe 2, 11–20.

- Hansson, L. 2011b. Major Trends in Family Behaviour in European Countries. Teoksessa L. Farrel & L. William. (toim.) Spotlights on Contemporary Family Life. FAMILYPLATFORM – Families in Europe 2, 21–32.
- Helminen, M-L. & Iso-Heiniemi, M. 1999. Vanhemmuuden roolikartta. Käyttäjän opas. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Helsingin Sanomat 18.4.2016. Yhä harvempi pienen lapsen äiti käy töissä. Perhe ja työ A6–A7.
- Jallinoja, R. 1994. Muuttuva perhe: arvot ja käytäntö. Teoksessa J. Antikainen, M-L. Haataja & M. Korhonen (toim.) Näkökulmia perheeseen. Helsinki: Gummerus, 5–13.
- James, A. & James, A. 2008. Key concepts in childhood studies. London: Sage.
- Jokinen, K. 2011. Perhe huomenna – Euroopassa ja Suomessa. Teoksessa Suomalaisen hyvinvoinnin ja onnellisuuden tulevaisuus. Väestöliitto 70 vuotta. Helsinki: Väestöliitto, 146–157.
- Jämsä, J. 2008. Suomalaiset sateenkaariperheet. Teoksessa J. Jämsä (toim.) Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kalliala, M. 1999. Enkeliprinsessa ja itsari liukumäessä. Leikkikulttuuri ja yhteiskunnan muutos. Helsinki: Gaudeamus.
- Keurulainen, A. 2014. Muuttuva suomalainen perhe. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in social sciences and business studies no 76. Itä-Suomen yliopisto.
- Kuronen, M., Kröger, T., Jokinen, K. 2011. Changes in finnish families: Towards full-time motherhood and new familialism? Teoksessa L. Farrel & L. William. (toim.) Spotlights on contemporary family life. FAMILYPLATFORM – Families in Europe 2, 33–35.
- Kyrönlampi-Kylmänen, T. 2007. Arki lapsen kokemana. Eksistentiaalis-fenomenologinen haastattelututkimus. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Lillard, A., Hopkins, E., Dore, R., Palmquist, C., Lerner, M. & Smit, E. 2013. Concepts and theories, methods and reasons: why do the children (pretend) play? Psychological Bulletin 139(1), 49–52.
- Luukannel, S. 2004. Maaseudun lapset talosilla. Teoksessa L. Piironen (toim.) Leikin pikkujättiläinen. Helsinki: WSOY, 242–254.
- McIntosh, I. & Punch, S. 2009. “Barter”, “Deals”, “Bribes” and “Threats”: Exploring sibling interactions. Childhood: A global journal of child research 16(1), 49–65.

- Marin, M. 1995. Perhe ja moraalit: vuosisata perhekeskustelua. Teoksessa J. Virkki (toim.) Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin. Helsinki: WSOY, 10–23.
- Merriam, S. B. 1998. Qualitative research and case study applications in education. San Francisco: Jossey-Bass.
- Mykkänen, J. 2010. Isäksi tulon tarinat, tunteet ja toimijuus. Jyväskylän yliopisto.
- Miettinen, A. & Rotkirch, A. 2012. Yhteistä aikaa etsimässä: lapsiperheiden ajankäyttö 2000-luvulla. Perhebarometri 2011. Väestötutkimuslaitoksen katsauksia. E 42/2012. Helsinki: Väestöliitto.
- Oliveira-Formosinho, J. 2009. Togetherness and play under the same roof: children's perceptions about families. European early childhood education research journal 17(2), 233–248.
- Paajanen, P. 2007. Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. Perhebarometri 2007. Väestötutkimuslaitoksen katsauksia E 30. Helsinki: Väestöliitto.
- Parker, J. & Stimpson, J. 2004. Sisarusuhteet – kilpailua ja rakkautta. Helsinki: Otava.
- Patton, M. 2002. Qualitative research & evaluation methods. Thousand Oaks, London: Sage.
- SVT. 2013. Perheet. Helsinki: Tilastokeskus. Luettu 20.2.2014.
<http://www.stat.fi/til/perh/kas.html>
- Punch, S. 2002. Research with children. The same or different from research with adults? Childhood 9(3), 321–341.
- Raittila K. & Sutinen, P. 2008. Huonetta vai sukua. Elämää uusperheessä. Helsinki: Kirjapaja.
- Rannikko, U. 2008. Yhteinen ja erillinen lapsuus: sisarusten sosiaalistava merkitys. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Ribbens McCarthy, J. & Edwards, R. 2011. Key concepts in family studies. London: Sage.
- Ritala-Koskinen, A. 2001a. Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Ritala-Koskinen, A. 2001b. Lasten haastattelu tutkijan haasteena. Teoksessa M. Kangassalo & J. Suoranta (toim.) Lasten tietoyhteiskunta. Tampereen yliopisto, 145–169.

- Ritala-Koskinen, A. 2003 (Uus)perhe lapsen silmin. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 121–139.
- Ruoppila, I. Lasten tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Teoksessa I. Ruoppila, E. Hujala, K. Karila, J. Kinos, P. Niiranen & M. Ojala (toim.) Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Gummerus, 26–51.
- Rönkä, A. & Korvela, P. 2009. Everyday family life: Dimensions, approaches and current challenges. *Journal of family theory and review* 1, 87–102.
- Rönkä, A., Malinen, K. & Lämsä, T. 2009. Pikkulapsiperheiden arjen paletti. Teoksessa A. Rönkä, K. Malinen & T. Lämsä. (toim.) Perhe-elämän paletti: vanhempana ja puolisona vaihtelevassa arjessa. Jyväskylä: PS-kustannus, 11–21.
- Savikko, M. 2013. "Iskäkin joskus leegoilee". Lasten käsityksiä perheestä ja perheen ajankäytöstä. Varhaiskasvatustieteen pro gradu-tutkielma. Kasvatustieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto.
- Scott, J. 2000. Children as respondents. The challenge for quantitative methods. Teoksessa P. Christensen & A. James (toim.) Research with children: perspective and practices. London: Falmer Press, 98–119.
- Smart, C., Neale, B. & Wade, A. 2001. The changing experience of childhood. Families and divorce. Cambridge: Polity.
- Stein, M. T. 2001. Challenging case: family relationships and issues. The use of family drawings by children in pediatric practice. *Pediatrics* 107(4), 855–860.
- Strandell, H. 2010. Etnografinen kenttätyö: lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia. Teoksessa H. Lagström, T. Pösö, N. Rutanen, K. Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Suoninen, A. 2013. Eri-ikäisten lasten mediankäytön kokonaisuus. Lasten mediabarometri 2013, 57–75.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Turtiainen, P. 2001. Miten kuulla lasta? Esimerkkinä päiväkotilasten ja koulu-
laisten haastattelut. *Tutkimuksia* 2001:2. Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Tynjälä, P. 1991. Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. *Kasvatus* 22(5–6), 387–398.

- Törrönen, M. 1999. Lapsi ja osallistuva havainnoiminen. Teoksessa I. Ruoppila, E. Hujala, K. Karila, J. Kinos, P. Niiranen & M. Ojala (toim.) Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Gummerus, 218–233.
- Valtonen, A. 2011. Ryhmäkeskustelut laadullisena tutkimusmetodina. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan, 88–102.
- Van Reet, J. 2012. Learning through play: procedural versus declarative knowledge. Teoksessa A. Pinkham, T. Kaefer & S. Neuman (toim.) Knowledge development in early childhood. Sources of learning and classroom implications. New York: The Guildford Press, 18–34.
- Veale, A. 2005. Creative methodologies in participatory research with children. Teoksessa S. Greene & D. Hogan (toim.) Researching children's experience. London: Sage, 253–272.
- Vilkka, H. 2007. Tutki ja havainnoi. Jyväskylä: Gummerus.
- Willis, J. 2007. Foundations of qualitative research. Interpretive and critical approaches. London: Sage.
- Wood, E. & Attfield, J. 2005. Play, learning and the early childhood curriculum. London: Sage.

LIITTEET

Liite 1. Tutkimuslupalomake päiväkodin henkilökunnalle

Hyvä päiväkodin henkilökunta!

Olen varhaiskasvatustieteen opiskelija Jyväskylän yliopistosta. **Teen pro gradu - tutkielmaani koskien pienten lasten perhekäsityksiä.** Ohjaajanani toimii professori Maritta Hännikäinen.

Tutkimuksessani selvitän alle kouluikäisten lasten antamia merkityksiä perheelle. Tutkin sitä, miten ja millaisena lapset ymmärtävät perheen, ketä kaikkia he omaan perheeseensä mieltävät ja millaisena he kokevat oman roolinsa perheessä. Koska leikki on lapselle ominainen tapa toimia ja käsitellä kokemuksia, selvitän myös, millaisessa roolissa perhe näyttäytyy lasten leikeissä.

Vaikka perhettä on tutkittu paljon eri näkökulmista, on perhetutkimus keskittynyt lähinnä vanhempien ja muiden aikuisten näkökulmaan. Alle kouluikäisten käsityksiä ei ole tutkittu vielä juuri lainkaan. Tämän vuoksi on tärkeää tuoda esille myös pienten lasten näkökulmaa. Uskon, että lasten käsitysten esille tuominen tuo uusia ja merkittäviä näkökulmia lasten ja perheiden kanssa työskenteleville sekä tietysti vanhemmille.

Pyydän ystävällisesti suostumustanne tutkimuspäiväkodiksi. Tutkimusaineisto kerätään 1-2 viikon aikana marraskuussa. Aineistonkeruu tapahtuu lasten leikkejä havainnoimalla ja lasten kanssa keskustellen mahdollisesti piirrosten avulla. Osa toiminnasta videoidaan.

Tutkimusaineistoa käsitellään luottamuksellisesti, osallistujia kunnioittaen ja ainoastaan tutkimustarkoitukseen. Videoaineistoa ei näytetä ulkopuolisille. Tutkimusraportissa ei käytetä lasten tai henkilökunnan oikeita nimiä eikä myöskään mainita tutkimuspäiväkodin nimeä. Tutkimusaineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua keväällä 2014.

Toimitan valmiin tutkimusraportin päiväkodille, jolloin myös lasten vanhemmat voivat tutustua siihen. Valmis tutkimus on luettavissa myös internetissä.

Vastaan mielelläni tutkimustani koskeviin kysymyksiin puhelimitse tai sähköpostilla.

Ystävällisin terveisin,

Marianne Kausiala
sähköposti: xxx
puh.: xxx

XXX päiväkotit lupautuu tutkimuspäiväkodiksi

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Päivämäärä

Liite 2. Tutkimuslupalomake lasten vanhemmille

Hyvät vanhemmat!

Olen varhaiskasvatustieteen opiskelija Jyväskylän yliopistosta. **Teen pro gradu - tutkielmaani koskien pienten lasten perhekäsityksiä.** Ohjaajanani toimii professori Maritta Hännikäinen.

Tutkimuksessani selvitän alle kouluikäisten lasten antamia merkityksiä perheelle. Tutkin sitä, miten ja millaisena lapset ymmärtävät perheen, ketä kaikkia he omaan perheeseensä mieltävät ja millaisena he kokevat oman roolinsa perheessä. Koska leikki on lapselle ominainen tapa toimia ja käsitellä kokemuksia, selvitän myös, millaisessa roolissa perhe näyttäytyy lasten leikeissä.

Vaikka perhettä on tutkittu paljon eri näkökulmista, on perhetutkimus keskittynyt lähinnä vanhempien ja muiden aikuisten näkökulmaan. Alle kouluikäisten käsityksiä ei ole tutkittu vielä juuri lainkaan. Tämän vuoksi on tärkeää tuoda esille myös pienten lasten näkökulmaa. Uskon, että lasten käsitysten esille tuominen tuo uusia ja merkittäviä näkökulmia lasten ja perheiden kanssa työskenteleville sekä tietysti vanhemmille.

XXX päiväkotit on lupautunut tutkimuspäiväkodiksi. Tutkimuksen kohderyhmän muodostaa päiväkodin kaikki 2–5 -vuotiaat lapset. **Pyydän ystävällisesti suostumustanne siihen, että lapsenne saa osallistua yhdessä muiden päiväkodin lasten kanssa tähän tutkimukseen.** Tutkimusaineisto kerätään 1-2 viikon aikana marraskuussa. Aineistonkeruu tapahtuu lasten leikkejä havainnoimalla ja lasten kanssa keskustellen mahdollisesti piirrosten avulla. Osa toiminnasta videoidaan.

Tutkimusaineistoa käsitellään luottamuksellisesti, osallistujia kunnioittaen ja ainoastaan tutkimustarkoitukseen. Videoaineistoa ei näytetä ulkopuolisille. Tutkimusraportissa ei käytetä lasten tai henkilökunnan oikeita nimiä eikä myöskään mainita tutkimuspäiväkodin nimeä. Tutkimusaineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua keväällä 2014. Toimitan valmiin tutkimusraportin päiväkodille, jolloin myös Te vanhemmat voitte tustua siihen. Valmis tutkimus on myös luettavissa internetissä.

Vastaa mielelläni tutkimustani koskeviin kysymyksiin puhelimitse tai sähköpostitse.

Ystävällisin terveisin,

Marianne Kausiala
sähköposti: xxx
puh.: xxx

Palautattehan oheisen lomakkeen rastitettuna ja allekirjoitettuna päiväkotiin **perjantaihin 1.11.2013 mennessä**, kiitos.

Pro gradu -tutkielma pienten lasten perhekäsityksistä, Marianne Kausiala

Lapsen nimi: _____

- Lapseni **saa osallistua** tutkimukseen.
- Lapseni **ei saa osallistua** tutkimukseen.

Huoltajan allekirjoitus

Liite 3. Haastatteluteemoja

- Millainen äiti/isi/sisko/veli/ym. on?
- Mitä eri perheenjäsenet tekevät? Mitä teet yhdessä ko. perheenjäsenen kanssa?
- Mitä teette koko perhe yhdessä?
- Mitä tykkäät tehdä kotona?
- Tekeekö äiti kotona jotain, mitä isä ei? (ja toisinpäin)
- Onko sääntöjä, mitä saa tehdä ja mitä ei? Keneltä kysytään lupa?
- Mikä perheessäsi on parasta?
- Onko jotain, mitä haluaisit olevan erilaisilla perheessäsi?
- Mistä tietää, kuka kuuluu perheeseen?

Liite 4. Esimerkki käsitteiden muodostumisesta

Tässä taulukossa havainnollistan käsitteiden muodostamisen prosessia. Esimerkkinä yksi äidin rooleista, käsite ”huolehtija”.

Alkuperäinen ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Käsite
<p>Vilma: Mun äiti hoitaa vauvaa.</p> <p>Tero: Äiti rakastaa mua. Kaikki äidit rakastaa kaikkia lapsia.</p> <p>Roope: Äiti vahtii meitä</p> <p>Juuli: Se huolehtii lapsista.</p>	<p>Äiti hoitaa lapsia.</p> <p>Äiti rakastaa lapsia.</p> <p>Äiti huolehtii lapsista.</p>	<p>Äiti on lastenhoitaja ja huolenpitäjä.</p>	HUOLEHTIJA
<p>Seela: Siivoo äitikin</p> <p>Sara: Siivoo koko ajan meidän sotkuja.</p> <p>Lilli: Ja munkin äiti laittaa aika paljon pyykkii.</p> <p>Maija: Äiti ripustaa pyykkejä narulle ja siivoo.</p>	<p>Äiti siivoaa.</p> <p>Äiti pesee pyykkiiä.</p>	<p>Äiti huolehtii kodin siisteydestä.</p>	
<p>Sanni: Mutta, mutta, isi tekee ruokaa ja äiti tekee salaattia. Äiti tekee salaattia, ei muuta.</p> <p>Kimmo: No semmosta, että se laittaa ruokaa</p> <p>Aava: Äiti tekee ruokaa.</p> <p>Tero: Tykkään katsella kun se tekee ruokaa</p> <p>Jimi: Se leipoo mun kanssa.</p>	<p>Äiti tekee salaattia.</p> <p>Äiti tekee ruokaa.</p> <p>Äiti leipoo.</p>	<p>Äiti on ruoanlaittaja.</p>	